

JATSS

Volume: 1
Numbers: 1
December, 2019

Cilt: 1
Sayı: 1
Aralık, 2019

**Journal of
Applied and
Theoretical
Social
Sciences**

Teorik ve Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi

ICCSOR

ISSN:2687-5861

DOI Prefix:10.37241

JOURNAL OF APPLIED AND THEORETICAL SOCIAL SCIENCES
TEORİK VE UYGULAMALI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(ISSN: 2687-5861)

VOLUME 1. NUMBER 1. 2019

CİLT 1. SAYI 1. 2019

PUBLISHER AND CHIEF EDITOR / SAHİBİ VE BAŞ EDİTÖR

PROF. DR. NİLGÜN SERİM

ARAŞTIRMACI-YAZAR

RESEARCHER-WRITER

CO-EDITOR/ YARDIMCI EDİTÖR

NAZMİ Y. YAĞANOĞLU, Ph.D

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ NAZMİ Y. YAĞANOĞLU

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY

ÇANAKKALE ONSEKİZMART ÜNİVERSİTESİ

COMMUNICATION AND COORDINATION/İLETİŞİM VE KOORDİNASYON

www.iccsor.com

E-posta:

jatss@iccsor.com

editor.jatss@gmail.com

Istanbul-Uskudar/Turkey

İstanbul-Üsküdar/Türkiye

EDITORIAL BOARD/ YAYIN KURULU

By Title In Alphabetical Order/ Ünvana Göre Alfabetik Sıra ile

Prof. Dr.	İbrahim ACAR	İzmir Katip Çelebi University/ İzmir Katip Çelebi sitesi
Prof. Dr.	Serpil AĞCAKAYA	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Tekin AKDEMİR	Yıldırım Beyazıt University/ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet ASUTAY	Durham University-England/United Kingdom
Prof. Dr.	H. Hüseyin BAYRAKLI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Duncan Bentley	Swinburne University-Melbourne/Australia
Prof. Dr.	Harun CANSIZ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ÇELİKKAYA	Osman Gazi University/ Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	İhsan Cemil DEMİR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet DİKEN	Necmettin Erbakan University/Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	İbrahim DURSUN	Police Academy /Polis Akademisi
Prof. Dr.	Süleyman DÜNDAR	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel EREN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan EROĞLU	Tokat Gazi Osman Paşa University/ Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Adem ESEN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Mecit EŞ	Istanbul Commerce University/İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr.	NiHat FALAY	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Emrah FERHATOĞLU	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet GENÇTÜRK	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsüm GÜRLER HAZMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ramazan GÖKBUNAR	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Erhan GÜMÜŞ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamil GÜNGÖR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr.	Hüseyin KOÇAK	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet KARAGÜL	Mehmet Akif Ersoy University/Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr.	Cantürk KAYAHAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Abdullah KESKİN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hasan KORKUT	Marmara University/Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel KULA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Hakkı ODABAŞ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	İzzettin ÖNDER	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Engin ÖNER	Van Yüzüncü Yıl University/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale University/Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr.	Musa ÖZATA	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr.	Hatice ÖZUTKU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Nejat ÖZÜPEK	Selçuk University/Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	Ethem Kadri PEKTAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Naci Tolga SARUÇ	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan ÜYÜMEZ	Anadolu University/Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr.	İstiklal Yaşar VURAL	Recep Tayyip Erdoğan University/Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Hüseyin AKGÖNÜL	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	H. Hüseyin AKKAŞ	Karamanoğlu Mehmet Bey University/Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç. Dr.	Erkan AKTAŞ	Mersin University/Mersin Üniversitesi
Doç. Dr.	Yılmaz BAYAR	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali Çağlar ÇAKMAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University/Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DEĞİRMENDERELİ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdülkadir DEVELİ	Yıldırım Beyazıt University/Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr.	Serkan DİLEK	Kastamonu University/Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr.	Hasan DURAN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr.	Deniz ŞAHİN DURAN	Gazi Osman Paşa University/Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Doç. Dr.	Hayrettin KESGİNGÖZ	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Doç. Dr.	Cüneyt KILIÇ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Duygu KIZILDAĞ	İzmir Demokrasi University/İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr.	Adiqa kausar Kiani	Federal Urdu University-Islamabad/ Pakistan
Doç. Dr.	Serdar KURT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ceyda KÜKRER MUTLU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Filiz Çoban ORAN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Şerif ÖNER	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa SANDIKÇI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Burcu Kılınç SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ufuk SELEN	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Ahmet TEKİN	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Özgür TOPKAYA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Yusuf YİĞİT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Oktay AKTÜRK	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Verda Davaslıgil ATMACA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Murat AYDIN	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail CİĞERCİ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Nihal EMİNOĞLU	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Hamza ERDOĞDU	Harran University/Harran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Cem GÖKÇE	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ertuğrul GÜREŞÇİ	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Simla GÜZEL	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Berfu İLTER	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail KABAN	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Safiye Yelda Kaya KARAKATSANİS	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi	Gamze Yıldız Şeren KURULAR	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ömer Faruk ÖZTÜRK	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mesut SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Kartal SOMUNCU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Yusuf TEMUR	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Aynur UÇKAÇ	Adnan Menderes University/Adnan Menderes Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Recep YORULMAZ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş.Gör.	Çağrı İŞLER	Bolu Abant İzzet Baysal University/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Arş.Gör.	Burak KOZALI	Marmara University/Marmara Üniversitesi

REFEREE BOARD/ HAKEM KURULU*By Title In Alphabetical Order/ Ünvana Göre Alfabetik Sıra ile*

Prof. Dr.	İbrahim ACAR	İzmir Katip Çelebi University/ İzmir Katip Çelebi sitesi
Prof. Dr.	Serpil AĞCAKAYA	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan AKAR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Tekin AKDEMİR	Yıldırım Beyazıt University/ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet ASUTAY	Durham University-England/United Kingdom
Prof. Dr.	H. Hüseyin BAYRAKLI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Duncan Bentley	Swinburne University-Melbourne/Australia
Prof. Dr.	Harun CANSIZ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ÇELİKKAYA	Osman Gazi University/ Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	İhsan Cemil DEMİR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet DİKEN	Necmettin Erbakan University/Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	İbrahim DURSUN	Police Academy /Polis Akademisi
Prof. Dr.	Süleyman DÜNDAR	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel EREN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan EROĞLU	Tokat Gazi Osman Paşa University/ Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Adem ESEN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Mecit EŞ	Istanbul Commerce University/İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr.	NiHat FALAY	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Emrah FERHATOĞLU	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet GENÇTÜRK	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsüm GÜRLER HAZMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ramazan GÖKBUNAR	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Erhan GÜMÜŞ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamil GÜNGÖR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr.	Hüseyin KOÇAK	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet KARAGÜL	Mehmet Akif Ersoy University/Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr.	Cantürk KAYAHAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Abdullah KESKİN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hasan KORKUT	Marmara University/Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel KULA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Hakkı ODABAŞ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	İzzettin ÖNDER	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Engin ÖNER	Van Yüzüncü Yıl University/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale University/Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr.	Musa ÖZATA	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr.	Hatice ÖZUTKU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Nejat ÖZÜPEK	Selçuk University/Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Naci Tolga SARUÇ	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan ÜYÜMEZ	Anadolu University/Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr.	İstiklal Yaşar VURAL	Recep Tayyip Erdoğan University/Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Hüseyin AKGÖNÜL	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	H. Hüseyin AKKAŞ	Karamanoğlu Mehmet Bey University/Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç. Dr.	Erkan AKTAŞ	Mersin University/Mersin Üniversitesi
Doç. Dr.	Yılmaz BAYAR	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali Çağlar ÇAKMAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University/Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DEĞİRMENDERELİ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdülkadir DEVELİ	Yıldırım Beyazıt University/Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr.	Serkan DİLEK	Kastamonu University/Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr.	Hasan DURAN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr.	Deniz ŞAHİN DURAN	Gazi Osman Paşa University/Gazi Osman Paşa Üniversitesi

Doç. Dr.	Hayrettin KESGİNGÖZ	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Doç. Dr.	Cüneyt KILIÇ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Duygu KIZILDAĞ	İzmir Demokrasi University/İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr.	Adiqa kausar Kiani	Federal Urdu University-Islamabad/ Pakistan
Doç. Dr.	Serdar KURT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ceyda KÜKRER MUTLU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Filiz Çoban ORAN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Şerif ÖNER	BalıkesirUniversity/Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa SANDIKÇI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Burcu Kılınç SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ufuk SELEN	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Ahmet TEKİN	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Özgür TOPKAYA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Fikret YAMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Yusuf YİĞİT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Oktay AKTÜRK	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Verda Davaslıgil ATMACA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Murat AYDIN	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail CİĞERCİ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Hamza ERDOĞDU	Harran University/Harran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Cem GÖKÇE	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ertuğrul GÜREŞÇİ	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Simla GÜZEL	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Berfu İLTER	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail KABAN	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Safiye Yelda Kaya KARAKATSANİS	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Gamze Yıldız Şeren KURULAR	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ali Sina Önder	University of Portsmouth- England/United Kingdom

Dr.Öğr.Üyesi	Ömer Faruk ÖZTÜRK	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mesut SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Didem SAYGIN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Yusuf TEMUR	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Aynur UÇKAÇ	Adnan Menderes University/Adnan Menderes Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Recep YORULMAZ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş.Gör.	Çağrı İŞLER	Bolu Abant İzzet Baysal University/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Arş.Gör.	Burak KOZALI	Marmara University/Marmara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Burcu KILINÇ SAVRUL & Sergen Emre EKİCİ.....	1-27
Türkiye’de Hisse Senedi Fiyatlarının Faiz Oranı Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi/The Effect Of Stock Prices On Interest Rate And Economic Growth	
Ahmet Can KARAPINAR.....	28-47
Making Of The Modern Sweden/ Modern İsveç’in Oluşumu	
Hüseyin KOÇAK & Sümeyye EVRAN.....	48-65
Geleneksel Akraba İlişkilerinin Yeni Evlilikler Üzerindeki Etkileri: Afyon İli Örneği/ The Effects Of Traditional Relative Relationships On New Marriages: A Case Of Afyonkarahisar	
Osman. Sina YEKELER	66-73
Discovery of New World’s effects on European Economy/ Yeni Dünyanın Keşfinin Avrupa Ekonomisine Etkisi	
Aylin Kerime BİBERCİ & Nazmi YAĞANOĞLU	74-86
Elektronik Ticaret Hacmi ve Tüketici Güven Endeksi arasında Uzun Dönem İlişki Araştırması: Eştümleşme Analizi/ Long-term Relationship Research between Electronic Trade Volume and Consumer Confidence Index: Cointegration Analysis	

Türkiye’de Hisse Senedi Fiyatlarının Faiz Oranı Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Burcu KILINÇ SAVRUL* Sergen Emre EKİCİ**

Özet

Sermaye piyasalarında fon arz ve talep eden yatırımcıların en çok ilgi gösterdiği piyasa hisse senetleri piyasalarıdır. Hisse senetlerinin birçok risk faktörünün etkisi altında olması, yatırımcıların bu piyasalara yatırım yapmalarında söz konusu faktörleri dikkatle izlemesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmayla, hisse senetleri üzerindeki en önemli risk faktörü olan faiz oranlarındaki değişimlerin iktisadi büyümeyle olan etkileri incelenmiştir. Borsa ve faiz oranı, bir ülkedeki ekonomik büyümenin iki önemli faktörüdür. Yatırımcılar ve politika yapıcılar faiz oranının borsa üzerindeki etkisine bakarak; para politikasını, risk yönetim uygulamalarını, finansal varlık değerlemelerini ve hükümet uygulamalarını izleme imkânı bulurlar. Ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkili olan faiz oranı, belli bir zaman sürecinde kullanılan para için ödenen ücret olarak tanımlanabilir. Borçlu açısından faiz oranı, borçlanılan paranın maliyetidir. Borç verenin açısından ise, borç verilen paranın ücretidir. Çalışmanın amacı, hisse senedi fiyatlarının makroekonomik değişkenlerle ilişkisidir. Ekonomik ve piyasa şartlarına göre oluşan faktörlerle hisse senedi fiyatlarını açıklamak yeterli olmayabilir. Psikolojik davranışların etkisi ile, piyasa koşullarında hiçbir değişiklik olmadığı halde hisse senedi fiyatları çok büyük dalgalanmalar gösterebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hisse Senedi, Faiz Oranları, İktisadi Büyüme

Jel kod:C01, C22, G10.

The Effect Of Stock Prices On Interest Rate And Economic Growth

Abstract

Equity markets are the markets most interested by investors who demand and supply funds in capital markets. The fact that stocks are under the influence of many risk factors has

*Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ramazan Aydın Yerleşkesi, Biga/Çanakkale, kilincburcu@hotmail.com.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Çanakkale, sergen.ekici.1993@hotmail.com.

led to the necessity of investors to monitor these factors carefully when investing in these markets. In this study, the effects of changes in interest rates, which are the most important risk factors on stocks, on economic growth were examined. The stock market and interest rate are two important factors of economic growth in a country. Investors and policy makers are looking at the impact of interest rate on the stock market; monitor monetary policy, risk management practices, financial asset valuation and government practices. The interest rate, which is directly related to economic growth, can be defined as the fee paid for the money used over a period of time. For the borrower, the interest rate is the cost of the borrowed money. From the lender's point of view, the lender is the fee for the money lent. The aim of this study is to investigate the relationship between stock prices and macroeconomic variables. It may not be enough to explain the stock prices with the factors formed according to economic and market conditions. With the effect of psychological behavior, stock prices can fluctuate enormously even though there is no change in market conditions.

Key Words: Equity, Interest Rates, Economic Growth.

Giriş

Üretimin artması gerekliliği gün geçtikçe ülke ekonomilerinin birbirleri ile entegre olmasına sebep olmuştur. Böylece dış ticaret olanakları gelişmiş, ülkelerin mevcut üretim ve dış ticaret yapılarına göre kazançları da değişiklik göstermiştir. Mevcut dönemin teknolojik yapısına ayak uydurabilen ülkeler bu değişimden daha kazançlı çıkarken, buna ayak uyduramayan ülkelerin ekonomilerinde sürdürülebilir bir gelişim süreci yakalanamamıştır. Günümüzde sermayenin ve emeğin önündeki engeller mümkün olduğunca kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu da ülke ekonomilerinin sürdürülebilir bir büyüme açısından bağımlı olduğu makroekonomik değişkenlerin daha da çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Ekonomik büyüme hızını ekonomik düzen ve tercih ettiği ekonomik sistem belirler. Yüksek faiz oranları yüksek maliyetlerden kaynaklanan talep düşüşüne, proje ve yatırımların başka bir zamana ertelenmesine neden olmaktadır. İktisadi büyüme ile faiz oranları arasındaki ilişki, farklı etkenler aracılığıyla farklı etkiler sergilese de, genel anlamda yüksek faizlerin GSYH artışına olumsuz etkisinin olduğu belirlenmiştir. Faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde tüketim ve yatırım taleplerinde bir düşüş görülmüş, dolayısıyla iktisadi aktiviteler zayıflamıştır.

Yatırımcılar yatırım kararlarını, yatırımdan elde edebileceği tahmini kazanç ile aynı miktar paraya bankanın vereceği faiz gelirini karşılaştırarak verirler. Eğer bankadan kazanacakları faiz geliri daha fazla ise yatırımcıların yatırım kararı vermeleri söz konusu değildir (Pekin, 2012: 203). Sermaye mallarının getirisi, faizin getirisinden büyükse; para, sermaye malları yatırımına daha fazla kayacaktır. Düşük faiz oranları sermaye/emek yatırımlarını arttırarak ekonomik büyümeyi reel olarak hızlandıracaktır (Sak, 1995: 13). Yatırımcılar yapacakları yatırımlarda kredi kullanacaklarsa; faiz oranlarının değerlendirmesinde yüksek faiz oranlarının yatırım maliyetlerini arttırması önemli bir husustur (Ataç, 1999: 192). Yüksek faiz oranları sebebiyle yatırım kredileri pahalı hale geleceği için yatırımlar azalır. Ekonomide faiz oranları düşükse bu defa kredilerin ucuz olması yatırım maliyetlerine yansıtacağı için yatırımlar artar.

Borçlanmanın olumlu yönünden yararlanarak tasarruf artışı sağlamak için reel faiz oranları aşırı yükseltirse; yatırımlar ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenir. Faiz oranları yükseldikçe ekonomik büyüme hızı gerilemektedir. Böyle bir durumda, ekonomik büyüme hızı, reel faiz oranlarının altına inmektedir (Tarı ve Kumcu, 2005: 161). Ekonomik büyüme hızının artabilmesi için ise faiz hadleri rekabetçi bir fiyatta oluşmalıdır. Böylece ekonomide tasarruflar ve yatırımlar birbirine eşitlenecektir.

1.Hisse Senedi, Faiz ve Büyüme Kavramı

Ekonomide varlıklar finansal ve finansal olmayan varlıklar şeklinde ikiye ayrılır. Finansal varlıklar bono, hisse senedi, banka mevduatları ve türev ürünler gibi araçları kapsar; finansal olmayan varlıklar ise, gayrimenkul ve kişisel mülk gibi fiziksel varlıkları kapsamaktadır (Şahin, 2011: 116). Hane halklarının genelde ellerinde tuttukları varlıklar ise para, tahvil, hisse senedi, gayrimenkul, dayanıklı tüketim malları gibi araçlardır (Abel vd. 2011: 246). Bu finansal ve finansal olmayan varlıklardan bir kısmı sabit getirili iken bir kısmı değişken getirilidir. Değişken getirili sınıfa giren finansal araçlardan biri de hisse senetleridir. Ekonomide fon talep edenler ile fon arz edenler arasında aracı işlevi gören kurumlardan biri olan borsaların, mali kurum olmanın yanı sıra finansal piyasalara işlerlik kazandırma rolü vardır. Literatürde pay senedi olarak da ifade edilen hisse senetleri, anonim şirketlerdeki hissedarlığı belgelendirmek amacıyla çıkarılan, şirket sermayesinin birbirine eşit paylarından bir parçasını temsil eden ve kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenmiş kıymetli evraklardır.

Faiz ise belirli bir vadeye kadar başkasına kredi olarak verilen anaparaya ek olarak borçlu tarafından alacaklıya ödenen bedeldir. Varlık sahipleri sahip oldukları varlıkları, bunları talep edenlerin kullanımına sunarlar ve buna karşılık bir bedel isterler. İstenen bu bedele kira denmektedir (Pıçak, 2012: 62). Ekonomi biliminde faiz, üretim faktörleri içerisindeki yerine göre sermayenin getirisidir. Sermaye sahibi için bir getiri olan faiz, girişimci için sermayeyi kullanmanın maliyetidir (Eğilmez 2010: 165). Yani faiz, fon ihtiyacı olanların fon sahibine belirli bir süre için kullandığı fonlara karşılık ek olarak ödediği miktardır. Faiz oranı ise ödenen faizin borç alınan paraya oranının yüzde olarak ifade edilmesidir (Seyidoğlu, 2006: 22)

Diğer yandan ekonomik büyüme, ülkelerin sahip oldukları sınırlı kaynakların miktarını arttırmaları veya kalitelerini yükselterek üretim olanaklarının sınırlarını genişletmeleri ya da üretim teknolojilerini arttırmaları ve şirket ortamını daha yüksek üretim seviyelerine ulaştırmaları şeklinde tanımlanır (Üstünel, 1997: 64). Ekonomik büyüme aslında üretimde daha büyük miktarlara ulaşma ve ülkelerin üretken kapasitesini artırma çabaları olarak açıklanabilir. Bu tanımlar fiyat değişimlerinden muaftır, yani kişi başına reel artışlar anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik büyüme, üretim kapasitesindeki artışın bir işaretidir. Ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı bir ülkede ekonomik büyümenin ne düzeyde gerçekleştiğini gösteren parametrelerdir.

2.Türkiye'de Hisse Senedi Fiyatlarının, Faiz Oranlarının ve Büyümenin Gelişimi

Türkiye ekonomisi 24 Ocak 1980 kararıyla birlikte para arzı ve emisyonu kontrol etmeye yönelmiş, kredi ve para hacmindeki artışın enflasyonun altında tutulması

hedeflenmiştir. Fakat bu hedef yalnız 1984 yılında gerçekleştirilmiş diğer yıllarda enflasyon ve para hacmindeki artış enflasyon oranının üzerine çıkmıştır. Bu sebeple 1984 yılından sonra para bastırılarak kamu açığı karşılanmaya çalışılmış bu durum fiyat artışlarına ve bütçe açıklarına sebep olmuştur. Öte yandan KİT'lerin borçlanma ihtiyaçları ana sebep olarak sunularak kamu borçlanması artış göstermiştir. Borçlanmaya yönelik bu ihtiyaç 1989 senesinde sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla iç borç stoğunda sürekli artışa sebep olmuştur. 1994 senesinde enflasyon oranında yükselmeye beraber iç borçlanma krizi yaşanmıştır. 2000 yılına kadar faiz oranlarının artması, borç stoğunda yükselme ve enflasyon oranının artmasıyla beraber kendini göstermiştir (Bulut, 2007: 944-956). Güçlü ekonomiye geçişle beraber 2002'den sonra Merkez Bankası fiyat istikrarının sağlanması ve enflasyon hedefine ulaşmak için kısa vadeli faiz oranlarından faydalanmıştır. Bir diğer deyişle, döviz kuru politika aracı olma özelliğinden çıkarılarak örtük enflasyon hedeflemesi rejimi başlamıştır.

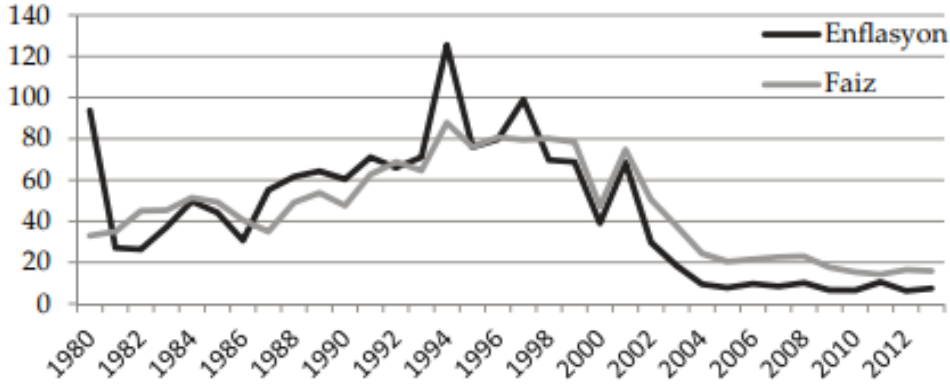
2002 senesinden sonra faiz oranları düşmeye başlamış ve bu durum 2008 küresel kriz sonrasında da sürmüştür. Ancak faiz oranlarında yaşanan düşüş hala Japonya ve ABD gibi ülkelerin faiz oranlarından yüksek olduğu için Türkiye'de borçlanmanın reel getirisinin yükselmesinde neden olmuştur (Eren, 2011: 282-299). 2003-2004 yıllarında enflasyon hedeflemesiyle beraber enflasyon ve faiz oranlarındaki devamlı düşüşle Türkiye en çok faiz indirimi yapan ülkeler arasında yer edinmiştir. Bu sebeple Merkez Bankası enflasyonu bu oranda tutabilmek adına 2010 yılında yeni yöntemler üzerinde dururken aynı zamanda politika araçlarını da çeşitlendirme yoluna girmiştir (TCMB, 2019).

Tablo 1. Merkez Bankası 2010 yılı Değişikliğiyle Uygulanan Politika Araç ve Amaçları

Araçlar	Aktarım Yolu	Amaçlar
<ul style="list-style-type: none"> • Faiz Koridoru, Haftalık Repo Faizi, Likitide Yönetimi • Zorunlu Karşılıklar • Rezerv Opsiyonu Mekanizması 	Krediler ve Döviz Kuru	<ul style="list-style-type: none"> • Fiyat İstikrarı (Enflasyonu Hedeflenen Düzeyde Tutmak) • Finansal İstikrar

Kaynak: TCMB, 2019

Grafik 1. Türkiye Ekonomisinde 1980-2013 Dönemi Enflasyon ve Faiz Oranı

Kaynak: TCMB, 2019.

Enflasyon ve faiz oranları 1988-1998 yılları arasında yüksek oranlarda gerçekleşirken, örtük enflasyon hedeflemesine geçilen 2002 yılından sonra ciddi anlamda bir düşüş göstermiştir.

Grafik 2. Türkiye Faiz Oranları (2010-2018)

Kaynak: Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/turkey/interest-rate>

Ülkede 2010 yılında faiz oranlarında düşüş yaşanmış ve oranlar 2014'e kadar nispeten istikrarlı bir seviyede kalmıştır. 2014 yılından sonra ise faiz oranlarında yükseliş görülmüştür. Bu seviye 2018'e kadar nispeten korunmuştur. 2018 yılı itibariyle ise faiz oranlarında tekrar ciddi yükselişler yaşanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin de içinde bulunduğu G20 ülkelerinin güncel faiz oranlarını değerlendirmek faydalı olacaktır.

Tablo 2. G20 Ülkeleri Faiz Oranları (Mayıs-Haziran 2019 Verilerin Göre)

Ülke	Faiz Oranı (%)
Arjantin	70.28
Türkiye	24.00
Meksika	8.25
Rusya	7.75
Güney Afrika	6.75
Brezilya	6.50
Endonezya	6.00
Hindistan	5.75
Çin	4.35
Suudi Arabistan	3.00
ABD	2.50
Singapur	1.88
Kanada	1.75
Güney Kore	1.75
Avustralya	1.25
İngiltere	0.75
Japonya	-0.10
İsviçre	-0,75

Kaynak: Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/interest-rate?continent=g20>

G20 ülkeleri içinde faiz oranları dikkate alındığında Türkiye'nin 2. sırada olduğu görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde 1980'li yılların ortasında özelleştirmeler başlamış ve 1985 yılından 2002 yılına kadar yaklaşık 8 milyar dolarlık; 2002 yılı sonrasında da yaklaşık 35 milyar dolarlık kamu işletmesinin özelleştirilmesi gerçekleşmiştir. Böylece, 24 Ocak Kararları'yla

başlayan karma ekonomiden özel piyasa ekonomisine geçiş dönemi tamamlanmıştır. 1980 yılından itibaren Türkiye'nin uyguladığı ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ve yapısal uyum politikaları kalkınmayı tam olarak sağlayamamıştır. Kalkınmanın sürdürülebilirliği için uygun yatırım ortamı oluşturmak amacıyla 2002 yılından sonra birçok yeni kurumsal reformlar gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında doğrudan yabancı yatırım mevzuatı yapılmış, 2006 yılında yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ile kurumlar vergisi indirilmiş, 2008 yılında Ar-ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun çıkarılmış, 2011 yılında yeni Türk Ticaret Kanunu ile şirket kurmak kolaylaşmış ve yeni yatırım teşvik sistemi kabul edilmiştir (Tunalı, 2016: 151-177).

2011 yılında kalkınma planı, orta vadeli program, yıllık programlar, stratejiler ve eylem planları hazırlamak; özel sektör ve yabancı sermaye faaliyetlerinin plan hedef ve amaçlarına uygun olarak yürütülmesini sağlayacak politikaları hazırlamak; maliye, para ve dış ticaret politikalarının kalkınma planları ile uyum içinde uygulanmasını sağlamak için kalkınma bakanlığı kurulmuştur. 2016 yılında kurulan Türkiye Varlık Fonu ise yurtiçi ve yurtdışı pay senetleri, borçlanma araçları, türev araçları, kira sertifikaları, gayrimenkul sertifikaları gibi yatırım araçlarının alım satımını yapmaktadır. Borsa İstanbul, Ziraat Bankası, THY, Halk Bankası, Milli Piyango idaresinin de aralarında bulunduğu şirketlerin devredildiği Varlık Fonu, kamuya ait kaynakları ve temin edilen dış kaynakları otoyollar, Kanal İstanbul, üçüncü köprü ve hava limanı, nükleer santral gibi büyük ölçekli stratejik yatırımların finansmanında kullanmayı planlamaktadır. Ancak çok büyük bir kaynağa sahip olan Türkiye Varlık Fonunun, Sermaye Piyasası Kanunu 1. Maddesinde belirtilen sermaye piyasasının şeffaf, adil ve rekabetçi bir ortamda işlenmesini engelleyebileceği; yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması için piyasanın tarafsız olarak denetimini aksatabileceği, piyasanın oligopollere veya devlet tekeline dönüştürebileceği gözlerden kaçırılmamalıdır. Devlet, bu kurumsal reformların yanı sıra hazırladığı kalkınma planlarıyla devam eden kalkınma sürecinin çerçevesini çizmiştir.

Tabloda Türkiye'nin 2009-2019 yılları arasındaki ekonomik göstergelerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 2009-2019 Türkiye Ekonomik Göstergeler

Yıl	Nüfus	Büyüme Hızı GSYH	Kişi Başına Milli	İthalat	İhracat	İhracat-İthalat	Cari İşlemler Dengesi
-----	-------	------------------	-------------------	---------	---------	-----------------	-----------------------

		(2009 bazlı)	Gelir (GSYH) (2009 bazlı)				
	(Bin Kişi)	(%)	(TL)	(Milyon \$)	(Milyon \$)	(Milyon \$)	(Milyon \$)
2009	72.039	-4,7	13.870	140.929	102.143	-38.786	-11.358
2010	73.142	8,5	15.860	185.544	113.883	-71.661	-44.616
2011	74.224	11,1	18.788	240.839	134.906	-105.933	-74.402
2012	75.176	4,8	20.880	236.544	152.462	-84.082	-47.963
2013	76.148	8,5	23.766	251.661	151.803	-99.858	-63.642
2014	77.182	5,2	26.489	242.178	157.610	-84.568	-43.644
2015	78.218	6,1	29.899	207.234	143.839	-63.395	-32.109
2016	79.278	3,2	32.904	198.619	142.530	-56.089	-33.137
2017	80.313	7,4	38.680	233.801	156.993	-76.808	-47.355
2018	81.339	2,6	45.463	223.047	167.932	-55.115	-27.115
2019 P.	82.337	2,3	54.023	244.000	182.000	-62.000	-26.000

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-ekonomik-gostergeler>

Ekonomik büyüme bir çok faktörle değerlendirilmektedir. Büyüme hızı, ithalat ve ihracat hacmi de bu faktörlerdendir. Türkiye’de büyüme hızı yıllara göre istikrarlı bir seyir izlememiştir. Türkiye’nin ithalat ve ihracat rakamları incelendiğinde verilen tüm yıllarda ithalatın ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Yine ekonomik büyüme ile ilgili fikir vermesi açısından aşağıdaki şekilde Türkiye’nin 2010-2019 enflasyon oranlarının değişimi gösterilmiştir.

Grafik 3. Türkiye 2010-2019 Enflasyon Oranları

Kaynak: Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/turkey/inflation-cpi>

Şekil incelendiğinde 2010 yılından bu yana en yüksek faiz oranının yaşandığı dönemin 2018 yılı sonrasında günümüze kadar uzanan dönem olduğu görülmektedir. Türkiye'nin enflasyon oranını değerlendirmek açısından G20 ülkelerinin 2019 enflasyon oranları aşağıda belirtildiği gibidir.

Tablo 4. G20 Ülkeleri 2019 Yılı Enflasyon Oranları (Nisan-Mayıs 2019 Verileri)

Ülke	Faiz Oranı (%)
Arjantin	55.80
Türkiye	18.71
Rusya	5.10
Brezilya	4.66
Güney Afrika	4.40
Meksika	4.28
Endonezya	3.32
Hindistan	2.92
Hollanda	2.90
Çin	2.50
İngiltere	2.10
ABD	2.00

Kanada	2.00
Almanya	1.40
Avustralya	1.30
Japonya	0.90
Singapur	0.80
Güney Kore	0.70
İsviçre	0.60
Suudi Arabistan	-1.90

Kaynak: Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=g20>

Tablo incelendiğinde Türkiye'nin enflasyon oranları bakımından G20 ülkeleri içinde ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

4.Literatür Taraması

Aras ve Müslümov (2002), 22 OECD ülkesinin 1982-2000 dönemine ait verilerini incelemiştir. Ekonomik büyüme için hisse senedi piyasasının gelişmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Gjerde ve Saettem (1999), 1974-1994 yılları için Norveç borsası üzerine bir çalışma yapmışlardır. Makro iktisadi faktörler ile hisse senedi fiyatlarını VAR analizi yardımıyla incelemiştirler. Reel faiz oranındaki değişikliklerin hisse senedi getirisini negatif yönde etkilediği ve hisse senedi piyasasının petrol fiyatlarındaki değişime duyarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Al-Yousif (2002), 30 gelişmekte olan ülke için 1970-1999 yılları arasını kapsayan bir çalışma yapmıştır. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında karşılıklı yani iki yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Gregorio ve Guidotti (1995), düzensiz finansal serbestleşmenin var olduğu ekonomilerde finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini bulmuştur.

Beck ve Levine (2004), 40 ülkenin 1976-1998 dönemine ait verilerini incelemiştir. Bankalar ve hisse senedi piyasalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Enisan ve Olufisayo (2009) Fildişi Sahili, Mısır, Kenya, Fas, Nijerya, Güney Afrika ve Zimbabve gibi yedi Afrika ülkesini, 1980-2004 dönemi için incelemiştirler. Hisse senedi piyasası gelişimi ile ekonomik büyüme verileri arasında eşbütünleşme ilişkisi bulmuşlardır.

Çalışma sonucunda hisse senedi piyasası gelişiminin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde pozitif etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Mok (1993), Hong Kong'daki günlük faiz oranı, döviz kuru ve hisse senedi fiyatlarının nedenselliklerini 1986-1991 dönemi için incelemiştir. Çalışmasında ARIMA yaklaşımı ve granger nedensellik testleri uygulamıştır. Hisse senedi fiyatlarından faiz oranına tek yönlü nedensellik bulunurken; hisse senedi fiyatlarından döviz kuruna zayıf iki yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Cooray (2010), 35 gelişmekte olan ülke için, 1992-2003 yıllık verileri kapsayan bir çalışma yapmıştır. Hisse senedi piyasasının büyüklüğü, likiditesini ekonomik büyümeyi daha da arttıracaktır.

Calderon ve Liu (2002), 1960-1994 yılları arasındaki 109 ülke verisini kullanarak bir çalışma yapmıştır. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin yönünü incelemişlerdir. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Marques vd. (2013), Portekiz örneğinde 1993-2011 dönemine ait çeyrek dönemlik verileri kullanmışlardır. Hisse senedi piyasası gelişimi ve bankacılık sisteminin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, hisse senedi piyasası gelişimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Hashemzadeh ve Taylor (1988), 1980-1986 dönemi için ABD verilerine yönelik Granger-sim nedensellik testi uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Faiz ve para arzı ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Sonuç olarak hisse senedi piyasalarından para arzına ve para arzından da hisse senedi piyasalarına yönelik çift yönlü bir sebep sonuç ilişkisi ortaya çıkmıştır. Fakat faiz oranından hisse senedi fiyatına doğru nedensellik tek yönlü saptanmıştır.

Nieuwerburgh vd. (2006), 1830-2000 dönemi yıllık verilerini kullanarak, Belçika'da hisse senedi piyasası gelişiminden ekonomik büyümeye güçlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Levine ve Zervos (1998) 47 ülkeyi kapsayan bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında hisse senedi piyasası likiditesi, boyutu ve dünya piyasaları ile entegrasyon derecesinin iktisadi büyüme, sermaye birikimi, verimlilik artışı ve tasarruf oranları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuçta da bu kavramlar arasında pozitif yönde ve kuvvetli bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir.

Arestis vd. (2001) ise, gelişmiş Almanya 1973-1997, ABD 1972-1998, Japonya 1974-1998, İngiltere 1968-1997 ve Fransa 1974-1998 yılları çeyrek dönemlik verileriyle araştırmada bulunmuşlardır. Çalışmada bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki önemini vurgulamışlardır. Diğer yandan çalışmalarında hisse senedi piyasasındaki volatilitenin büyüme üzerinde olumsuz etkileri de ortaya konulmuştur.

Fama (1981), 1954-1976 arası dönem için, ABD piyasasında hisse senedi fiyatları ile sanayi üretimi, faiz oranı, enflasyon, GSYİH ve para arzı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Regresyon

analizi neticesinde hisse senedi fiyatları ile reel iktisadi faaliyetler arasında pozitif ilişkiye rastlanmıştır.

Aydemir (2008), 1998-2008 dönemine ait üçer aylık verilerle Türkiye için bir çalışma yapmıştır. Hisse senedi getirileri ile ekonomik büyüme ve özel tüketim harcamaları arasında uzun dönemli ilişki ve çift yönlü nedensellik tespit etmiştir.

Demetriades ve Hussein (1996), 16 ülkeye ait verileri analiz ederek, finansal gelişmenin iktisadi büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin iki yönlü olduğunu bulmuşlardır.

Kaplan (2008), Türkiye’de 1987-2006 dönemi için, üçer aylık verileri incelemiştir. Hisse senedi piyasası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu değişkenler arasında uzun dönemli pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nedenselliğin yönü hisse senedi piyasasından ekonomik büyümeye doğrudur.

Mukherjee ve Naka (1995), Ocak 1971-Aralık 1990 dönemi için, Tokyo borsası ile enflasyon, döviz kuru, sanayi üretimi, para arzı, devlet tahvilleri, vadesiz ödünç faiz oranları gibi makro iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Vektör Hata Düzeltme Modeli yöntemi uygulanmıştır. Bu makroekonomik değişkenler ile hisse senedi fiyatları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Elmas vd. (2011) hisse senedi piyasası ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Ancak nedensellik ilişkisinin yönü ekonomik büyümeden hisse senedi endeksine doğrudur ve negatiftir.

3.Hisse Senedi Fiyatları ile Faiz Oranı ve Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi

3.1. Modelin Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, hisse senedi fiyatlarının makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisidir. Ekonomik ve piyasa şartlarına göre oluşan faktörlerle hisse senedi fiyatını açıklamak yeterli olmayabilir. Bu gibi durumlarda yatırımcıların psikolojik davranışları ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde psikolojik davranışların etkisi ile, piyasa koşullarında hiçbir değişiklik olmadığı halde hisse senedi fiyatları çok büyük dalgalanmalar gösterebilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda genel itibari ile hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanmaların makro ekonomik faktörlerden kaynaklı olmayıp, spekülatif hareketler sonucu olduğu ifade edilmiştir.

3.2. Verilerin Tanıtımı

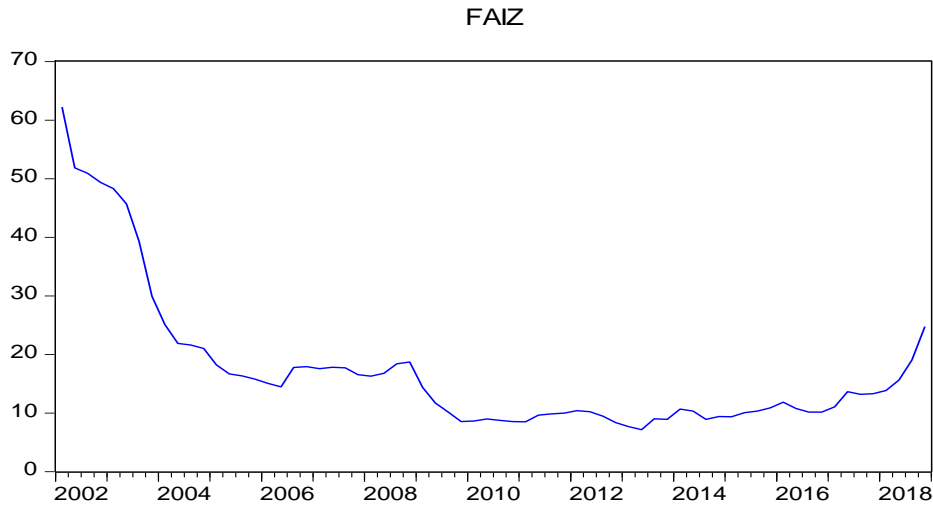
Çalışmada, faiz oranı ve GSYİH değişkeni arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri ele alınacaktır. Veriler www.tcmb.gov.tr, www.bist.org.tr veri bankalarından oluşturulmuştur. Analiz periyodu verilerin ortak noktada başladığı dönem olarak [2002.Q1-2018.Q4] çeyreklik bazda ele alınmıştır. Analizler Gauss kodları ve Eviews 10.0 sürümü yardımıyla elde edilmiştir. Modelde yer alan değişkenler Tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı

Değişken	Gösterimi	Tanımı
Faiz Oranı (%)	FAIZ	Bağımlı değişken
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Bin TL)	GSYIH	Bağımlı değişken
Hisse Senedi Fiyatı (Kapanış Değeri)	HIF	Bağımsız değişken

Değişkenlerin zaman içindeki seyrine yönelik grafikler aşağıdadır:

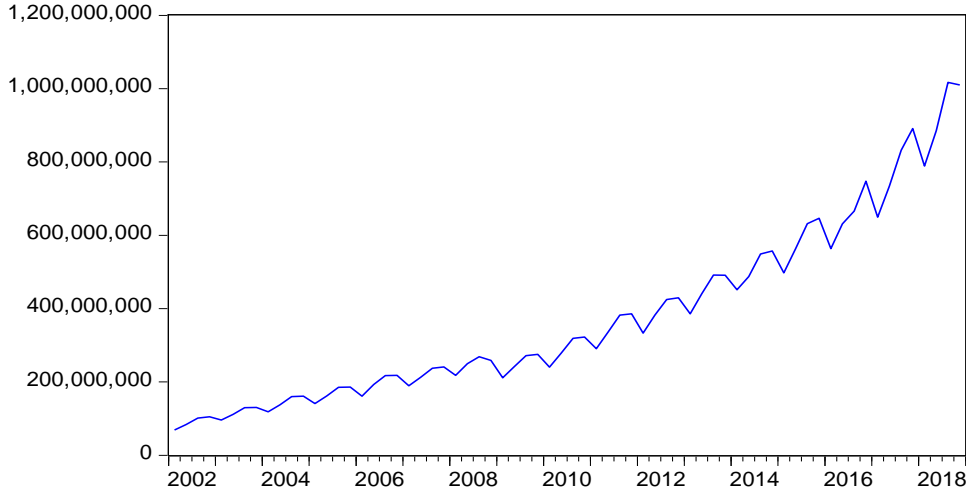
Grafik 4. Faiz Değişkeni İçin [2002.Q1-2018.Q4] Dönemi Grafiği

Faiz oranı değişkeni genel seyri içinde artış ve azalış eğilimleri sergilemiştir. Genel olarak istikrarsız bir yapı taşımaktadır. 2008 küresel finansal kriz dönemi sonrasında hareketlenmeler gösterse de yatay bir seyrinde devam etmektedir.

Grafik 5. GSYIH Değişkeni İçin [2002.q1-2018.q4] Dönemi Grafiği

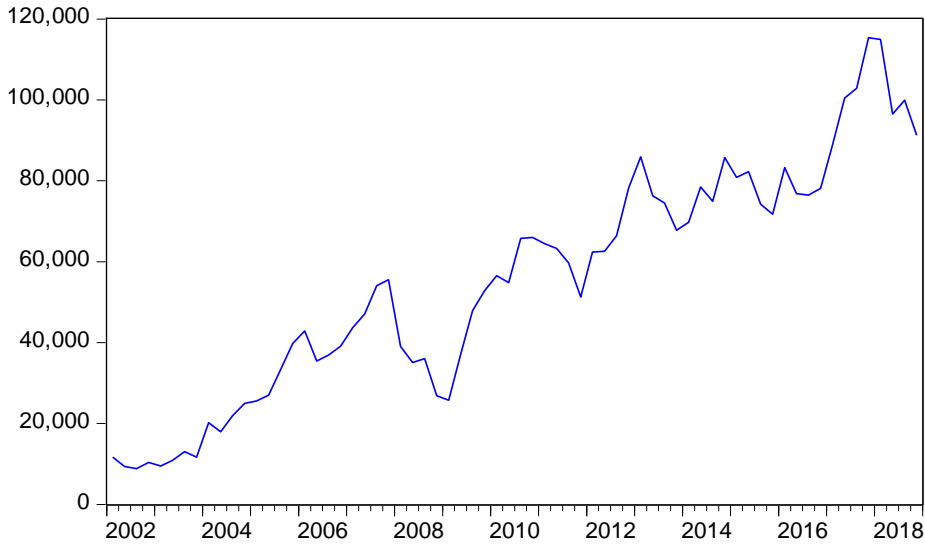
GSYİH

GSYİH değişkeni genel yapısı içinde artış seyri izleyen bir görünümde dir. Belli dönemlerde dalgalanmalar göstermiş, iniş eğilimleri sonunda çıkışa geçerek artış hızına devam etmiştir.

Grafik 6. HIF Değişkeni İçin [2002.Q1-2018.Q4] Dönemi Grafiği

HIF

Hisse senedi fiyatı değişkeni dalgalı bir yapı içinde genel seyri itibariyle artış eğilimi taşımaktadır. 2008 finansal kriz döneminde ciddi düşüş yaşamış, 2009.Q2 itibariyle tekrar yükseliş eğilimi kazanmıştır.

Tablo 6. Değişkenlere Yönelik Tanımsal İstatistik Bilgiler

İstatistikler	FAIZ	HİF	GSYİH
Ortalama	17.28221	55148.45	3.75E+08
Medyan	13.45500	56038.25	2.85E+08
Maksimum	62.22000	115333.0	1.02E+09
Minimum	7.140000	8842.240	69108200
Std. Sapma	12.19519	28498.20	2.42E+08

“Yeni dönem literatürde değişkenlerin mevsimsellikten arındırılması için farklı mevsimsel filtreler logaritma alma işlemine göre daha etkili görülmektedir. Eviews 10.0 sürümü içinde oldukça güçlü filtreler mevcuttur. En çok kullanılanlar arasında Hodrick ve Prescott (1997) tarafından önerilen filtre, yönseme parçasının zaman içinde yavaşça değişmesine izin vermektedir”. “Bu filtre yeni dönem literatürde bazı eleştiriler aldığı için çalışmada yer verilmemiştir. Toplam ve çarpan şekilleri olan Census X-12 mevsimsel yöntemleri, ABD Sayım Bürosu’nun, yayınladığı verilerdeki mevsimselliği yok etmek için kullandığı yöntemlerdir” (Alper ve Aruoba, 2001: 35). Bu çalışmada U. S. Department of Commerce ve U. S. Census Bureau tarafından geliştirilen standart Census X-12 prosedürü Eviews yazılımı aracılığıyla serilere uygulanmıştır.

3.3. Geleneksel Birim Kök Testi Sonuçları

“İktisadi zaman serilerinin durağanlığı için geleneksel testler Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) testleri olmaktadır. Serilerin durağanlık sınaması; sabit terimin bulunduğu sabitli model, sabit terim ve trendin her ikisinin de bulunmadığı sabitsiz model ile hem sabit hem de trendin bulunduğu trendli ve sabitli model çerçevesinde incelenmiştir”. Bu incelemede serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm serilerin birinci farkları alınmıştır. Seriler, birinci farkın alınmasıyla durağan hale gelmiştir.

Tablo 7. Değişkenler için Durağanlık Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test		PP test	
	Düzye	Birinci mertebe fark	Düzye	Birinci mertebe fark
	Trend+sabit	Sabit	Trend+sabit	Sabit
GSYİH	0.145	0.000*	0.193	0.000*

FAİZ	0.251	0.008*	0.277	0.015*
HİF	0.277	0.002*	0.238	0.000*

*MacKinnon (1996) tablosuna göre durağan değişken

Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış, model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.

“Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Değişkenlerin ADF ve PP durağanlık test sonuçlarına göre ele alınan tüm değişkenler birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır”.

3.4. Kapetanios (2005) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

“Perron (1989), yapısal kırılmaların varlığı durumunda, standart Augmented Dickey Fuller (ADF) testlerinin, birim kök hipotezini reddedememe, yani durağan olan serileri durağan değil biçiminde değerlendirme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir. Birim kök sınavında muhtemel yapısal kırılmaların dikkate alınmaması, hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Yapısal kırılmaları da göz önünde bulundurarak yapılan birim kök testleri Perron (1989) ile başlamış, Zivot ve Andrews (1992), Lumsdaine ve Papeli (1997), Perron (1997) ve Lee ve Strazicich (2003) ile sürmüştür”. Bu testler genel olarak seride bir ya da iki yapısal kırılmaya izin verirken Kapetanios (2005) yönteminde çoklu yapısal kırılmaya kadar izin verilmekte ve yapısal kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Bu testte kullanılan model aşağıdaki gibidir :

$$y_t = a_0 + a_1t + \beta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \varphi_i DU_{i,t} + \sum_{i=1}^m N_i DT_{i,t} + \epsilon_t \quad (3.1.)$$

$$DU_{i,t} = \begin{cases} 1 & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} \quad ve \quad DT_{i,t} = \begin{cases} t - T_{b,i} & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} \quad (3.2)$$

“Burada DU ; sabit terimde, DT trendde oluşan yapısal kırılmayı gösteren kukla değişkendir. Testin boş hipotezi; yapısal kırılmalar altında seri durağan değildir, şeklindedir. Bu testte; her bir dönem, muhtemel bir yapısal kırılma tarihi olarak değerlendirilmekte, hata terimlerinin kareleri toplamı minimum olan modeldeki kukla değişkeninin belirttiği tarih ilk kırılma tarihi olarak alınmaktadır”. Modele eklenen ilk kırılma tarihiyle birlikte ikinci yapısal kırılma tarihi araştırılır. Bu aşama m kırılma tarihine kadar devam etmekte ve minimum t - istatistiğini veren modelin yapısal kırılma sayısı ve tarihi rapor edilmektedir (Capistrán ve Ramos-Francia, 2009).

Tablo 8. Kapetanios (2005) Birim Kök Testi Sonuçları

	τ -	Kritik Değerler	Yapısal Kırılma Tarihi
--	----------	-----------------	------------------------

Değişkenler	istatistiği	%1	%5	%10	
GSYIH	-3.116	-5.808	-4.632	-4.109	2008Q2,2009Q1,2014Q1,2017Q3,2018.Q1
FAIZ	-4.957	-5.567	-4.383	-4.182	2009Q1, 2012Q1,2013Q3,2016Q1,2018.Q2
HIF	-4.672	-5.489	-4.399	-4.164	2008Q1,2009Q2,2014Q2,2017Q3,2018.Q1
Δ GSYIH	-11.365*	-6.125	-5.625	-4.558	-
Δ FAIZ	-13.901*	-6.447	-5.817	-4.743	-
Δ HIF	10.337*	-6.138	-5.739	-4.508	-

* %5 anlamlılık düzeyinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir.

“Test istatistikleri Gauss programı için yazılmış kodlarla elde edilmiştir. Kritik değerler, bootstrap yardımıyla 1000 yineleme ile elde edilmiştir. Test yöntemi olarak, yapısal kırılma sayısını veri setine göre belirleyen, sabitte ve trendde yapısal kırılmaya izin veren model seçilmiştir”. Serilerdeki gerçek yapısal kırılma noktalarını tespit edebilmek için sadece serilerin düzey değerlerinde belirlenen yapısal kırılma tarihleri rapor edilmiştir.

“Tablodaki sonuçlar incelendiğinde; serilerin düzeyde durağan olmayıp, birinci farkı alındığında durağan hale geldikleri, yani oldukları görülmektedir. Test yöntemi tarafından tespit edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında; 2008 küresel ekonomik krizi etkisi, son olarak 2012, 2014 ve 2017’deki ekonomik ve politik dalgalanmalarının etkilerini görmek mümkündür”.

3.5. Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi

“Maki (2012), bir yapısal kırılmalı Gregory ve Hansen (1996) ve iki yapısal kırılmalı Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testlerini eleştirerek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ve beş yapısal kırılmaya izin veren bir yöntem geliştirmiştir. Modelin boş hipotezi; seriler arasında

eşbütünleşmenin olmadığı yönündedir”. “Maki (2012), yapısal kırılmalar altında seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini dört farklı modelle ele almıştır. Testin çalışma algoritmasında; her bir dönem muhtemel bir kırılma noktası olarak alınmakta, t istatistikleri hesaplanmakta ve t 'nin minimum olduğu noktalar, kırılma noktası olarak kabul edilmektedir”. Bu yöntemde analize alınacak bütün serilerin $I(1)$ olması gerekmektedir. Maki (2012), yapısal kırılmaların varlığı durumunda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığını test edebilmek için, dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller;

Model 0: Sabit terimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 1: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendli model,

Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmaya izin verilen modeldir.

$$Model\ 0: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + u_t$$

$$Model\ 1: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 2: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma x + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 3: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_i t K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t \quad (3.3.)$$

“Testin boş hipotezi; Yapısal kırılmalar altında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur şeklindedir. Bu hipotezi test etmek için gerekli olan kritik değerler, Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanmış ve Maki’de (2012) verilmiştir. Model 1: FFAIZ=f(FHIF) ve Model 2: FGSYIH=f(FHIF) olarak tanımlanmıştır”.

Tablo 9. Maki (2012) Eşbütünleşme Testi Bulgular

FFAIZ=f(FHI F)	Test İstatistiği	%1	%5	%10	Kırılma Tarihi
Model 0	-8.362*	-6.753	-6.482	-5.907	2009Q1, 2012Q2,2014Q1,2016Q3, 2017.Q3
Model 1	-8.775*	-6.682	-6.467	-5.861	2008Q1, 2010Q2,2015Q3,2016Q1, 2017.Q1
Model 2	-8.521*	-6.774	-5.528	-5.473	2009Q1, 2012Q3,2013Q1,2016Q3, 2017.Q2

Model 3	-8.904*	-7.253	-6.259	-5.226	2008Q2,2009Q3,2014Q2,2017Q2, 2017.Q3
FGSYIH= f(FHIF)	Test İstatistiği	%1	%5	%10	Kırılma Tarihi
Model 0	-9.115*	-6.753	-6.482	-5.907	2009Q2, 2012Q2,2014Q1,2016Q3, 2017.Q2
Model 1	-9.283*	-6.682	-6.467	-5.861	2008Q1, 2010Q3,2015Q2,2016Q2, 2017.Q2
Model 2	-8.990*	-6.774	-5.528	-5.473	2009Q3, 2012Q3,2013Q4,2016Q2, 2017.Q1
Model 3	-9.472*	-7.253	-6.259	-5.226	2008Q1,2009Q4,2014Q1,2017Q2, 2017.Q3

Not: (F) gösterimi birinci mertebe farkı belirtmektedir.

Tablodaki sonuçlar incelendiğinde, her iki model için test istatistiği değerleri tablo değerlerini geçtiği için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu ve H1 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Yani; model 1 ve model 2'deki bu seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Diğer aşamada, seriler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme katsayılarının tahminine geçilmiştir.

3.6. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmini

“Bu çalışmada uzun dönem eşbütünleşme katsayıları FMOLS (Full Modified OLS) yöntemiyle incelenmiştir. Phillips ve Hansen (1990) göre, FMOLS yöntemi; değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eş-anlı ilişkileri dikkate aldığından, ikinci derece sapmaları da gidermektedir”.

“FMOLS tahmincisi, standart tahmincilerde meydana gelen diagnostik sorunları gidermektedir. Bu yöntem içsellik ve otokorelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünleşik denklemlerin optimal değerlerini hesaplamada ortaya çıkan yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsallık varsayımı kullanılmıştır” (Chen ve Huang, 2013).

Kapetanios (2005) ve Maki (2012) testlerinden elde edilen kırılma yıllarının ortak kesişimi olan K1=2009.Q1, K2=2014.Q3, K3=2016.Q3, K4=2017.Q3 kukla değişken olarak FMOLS denkleminde ilave edilmiştir. Söz konusu kırılmalar dönemi öncesi “0” kod, sonrasına “1” kod verilmiştir. FMOLS tahmin sonuçları Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 10. FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri

Bağımlı Değişken: FGSYIH	Katsayı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
FHIF	0.027	0.008	3.375	0.000*
K1	-0.152	0.026	-5.846	0.000*
K2	-0.139	0.022	-6.318	0.001*
K3	-0.125	0.019	-6.578	0.000*
K4	-0.104	0.017	-6.117	0.000*
Sabit	1.452	0.562	2.583	0.014*
R ² =0.487 ,DW=2.11, J-B=0.234, Harvey Test (p)= 0.337				
Bağımlı Değişken: FFAIZ	Katsayı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
FHIF	-0.082	0.024	-3.416	0.017*
K1	0.162	0.031	5.225	0.000*
K2	0.141	0.048	2.937	0.026*
K3	0.105	0.035	3.088	0.000*
K4	0.092	0.012	7.666	0.000*
Sabit	2.951	0.774	3.812	0.000*
R ² =0.538 ,DW=2.17, J-B=0.290, Harvey Test (p)= 0.251				

Not: * %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo sonuçlarına göre model 1 için; HIF değişkeni ve GSYIH arasında istatistik anlamlı pozitif yönlü ilişki vardır. HIF değişkeni 1 br. arttığında, GSYIH değişkeni 0.027 br. artış gösterecektir. Ele alınan kırılma dönemleri GSYIH üzerinde negatif yönlü azaltıcı anlamlı ilişkiye sahiptir. Kriz dönemlerine bakıldığında 2009Q1 içlerinde büyük etkiye sahiptir. Düşük etki 2016.Q3 döviz hareketliliği ve sonrası döneme aittir. Bu durumda, yaşanan krizlerde hala en büyük olumsuz etki küresel finans krizinden gelmiştir.

Model 2 için bakıldığında; HIF değişkeni ve FAIZ arasında istatistik anlamlı negatif yönlü ilişki vardır. HIF değişkeni 1 br. arttığında, FAIZ değişkeni 0.082 br. azalış gösterecektir. Ele alınan

kırılma dönemleri FAİZ üzerinde pozitif yönlü arttırıcı anlamlı ilişkiye sahiptir. Kriz dönemlerine bakıldığında yine küresel kriz büyük etkiye sahiptir. Düşük etki yine 2016.Q3 dönemine aittir. Dikkat edilirse, hisse senedi fiyatları artışında büyük etki faizler üzerinde olmaktadır ve GSYİH üzerine olan etki katsayılarına bakıldığında daha düşüktür. Bu durumda hisse senedi fiyatları en çok faizlere etki etmektedir.

3.7. Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli

“Bağımsız değişkende meydana gelen dengesizliğin bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltileceğini gösteren hata düzeltme modelidir. Kısa dönem analizinde, farklı alınmış serilerin gecikmelileri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri (ErrorCorrectionTerm: ECTt-1) kullanılmaktadır”.

Tablo 11. Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri

Bağımlı değişken:	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
ΔGSYİH			
Δ HİF	0.012	7.462	0.000*
ECTt-1	-0.384	-6.990	0.013*
Sabit			
R2=0.436, DW=2.09, J-B=0.197, Harvey test(p)=0.283			
Bağımlı değişken:	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
ΔFAİZ			
Δ HİF	-0.047	-7.801	0.001*
ECTt-1	-0.395	-7.128	0.000*
Sabit			
R2=0.468, DW=2.15, J-B=0.216, Harvey test(p)=0.235			

Not: * %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tabloda her iki model için hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani; modellerin, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların model 1 için %38.4’ü ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine

yakınsamaktadır. Yani; kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar (her yıl %38.4'lik kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır. Model 2 için meydana gelen sapmaların %39.5'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır. Yani; kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar (her yıl %39.5'lik kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır. Kısa dönemde de HIF değişkeni FAIZ ve GSYIH değişkenini istatistik anlamlı etkilemektedir. Etkileme yönleri değişmemiş, katsayı değerleri uzun döneme göre daha küçük değer olarak elde edilmiştir. kısa dönemde verilen tepki uzun döneme göre daha az olmaktadır.

3.8. Granger Nedensellik Analizi

“Uygun gecikme uzunluğu SC kriteriyle (Schwarz Information Criterion) belirlenmiştir. Kriteria göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir”. “Granger nedeni olma'nın anlamı, her bir denkleme ilişkin bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğudur. Sıfır hipotezi X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir biçimindedir”.

Tablo 12. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	N	F-ist	p
FHIF değişkeni FGSYIH'nın Granger nedeni değildir	66	1.15223	0.2498
FGSYIH değişkeni FHIF'in Granger nedeni değildir	66	4.05891	0.0025*
FHIF değişkeni FFAIZ'in Granger nedeni değildir	66	6.22238	0.0035*
FFAIZ değişkeni FHIF'in Granger nedeni değildir	66	4.97843	0.0071*

*Nedensellik ilişkisi var

Granger nedensellik analizi sonucunda; HIF değişkeni GSYIH değişkeninin Granger nedeni değildir, buna karşılık GSYIH değişkeni HIF değişkeninin Granger nedenidir. Böylece tek yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (GSYIH→HIF).

HIF değişkeni FAIZ değişkeninin Granger nedenidir, aynı zamanda FAIZ değişkeni HIF değişkeninin Granger nedenidir. Böylece çift yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (GSYIH↔HIF).

Sonuç

Dünya ekonomisi çeşitli değişim süreçlerinden geçerek ülke ekonomilerini farklı şekillerde etkilemiştir. Bu değişim dünya ekonomisinin gittikçe birbiriyle entegre olmasını sağlamış, ülke ekonomilerini etkileyen makroekonomik değişkenler çeşitlenmeye başlamıştır. Ancak dünya ekonomisinde değişim sürecinin devam etmesi, Türkiye’de gerçekleştirilen yapısal reformların daha uzun vadeli olarak devamını gerekli kılmıştır. Ülkeler arasındaki ekonomik sınırların kalktığı bu dönemde dış ticaret en önemli ekonomik faktörlerden biri olmuştur. Dünya ticaretinde rekabet avantajını elinde bulunduran ülkeler ekonomik büyüme ve gelişmelerini devam ettirirken Türkiye ekonomisinde bir durgunluk süreci yaşanmaya başlamıştır. Her ne kadar bu çalışmada iktisadi büyüme hisse senedi ve faiz oranı arasındaki ilişki analiz edilse de, her iki değişkeni de etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Türkiye ekonomisinde faiz oranlarının indirilerek ekonomik büyümenin hızlandırılıp hızlandırılmayacağı tartışması devam etmektedir. Aslına bakıldığında faiz oranlarının düşürülmesi üretim maliyetlerini azaltıp, iç talebin artmasına neden olarak ekonomik büyümeyi canlandırmaktadır. Ancak esas önemli unsur ekonomik büyümenin sürdürülüp sürdürülemeyeceğidir. Eğer ekonomide uzun vadeli yatırım ve üretim planı yoksa, ekonomi tamamen belli sektörler üzerine inşa edilmişse, dünya ticaretinde rekabet edebilecek ürünler üretilemiyorsa yalnızca faizlerin indirilmesiyle ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi mümkün olamamaktadır. Ayrıca faiz oranlarına para arzı ile müdahale edildiğinde, TL’nin dünyada rezerv para olmaması sebebiyle enflasyon yükselmekte ve bu da bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle faiz oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki zayıf seyretmektedir.

Kaynakça

Abel, A.B; Bernanke, BS; Croushore, D. (2011). Macroeconomics. Seventh Edition. Addison-Wesley Publishing Company.

Abdulnasser Hatemi-J, (2008), Tests for cointegration with two unknown regime shifts with an application to financial market integration, Empirical Economics, 2008, vol. 35, issue 3, 497-505.

Alper, C.E., Aruoba S. Borağan, (2001). Makroekonomik Verilerin Mevsimsellikten Arındırılması: Türkiye'deki Uygulamalı Araştırmacılara Dikkat Notu. econweb.umd.edu/~webpace/aruoba/research/.../Alper_Aruoba_2001_Turkish.pdf.

Aras, G. ve A. Müslümov (2002), "Sermaye Piyasası Gelişmesi ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği", İktisat İşletme ve Finans, 17(198), 90-100.

Arestis,P., Demetriades, P. O. ve K. B. Luintel (2001), "Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets", Journal of Money, Credit and Banking, 33(1), 16-41.

Ataç, B. (1999). Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Aydemir O. (2008), "Hisse Senedi Getirileri Ve Reel Sektör Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Çalışma", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi 10(2), 37-55.

Beck, T. ve R. Levine, (2004), "Stock markets, banks, and growth: Panel evidence", Journal of Banking & Finance, 28(3), 423-442.

Bulut, E. (2007). Makro İktisat-Para-Banka-Türkiye Ekonomisi. Ankara: Martı Kitabevi.

Calderon, Liu, "The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth", p. 321.

Carlos Capistrán and Manuel Ramos-francia, (2009), Inflation Dynamics In Latin America, Contemporary Economic Policy, vol. 27, issue 3, 349-362.

Cooray, A. (2010), "Do stock markets lead to economic growth?", Journal of Policy Modeling, 32, 448-460.

Demetriades, Hussein, "Does Financial Development Cause Economic Growth? Time-Series Evidence From 16 Countries", p. 406.

Dickey, D.A. ve W.A. Fuller (1981), "Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root", Econometrica, 49, 1057-72.

Eğilmez, M. (2010). Makroekonomi: Türkiye'den Örneklerle. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Elmas, B.,Göçer, İ. ve H. Aksu (2011), "İMKB Performansı-Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki: 1998:Ç1-2010:Ç3 Dönemi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(2), 152-167.

Enisan, A. A. ve A. O. Olufisayo (2009), "Stock market development and economic growth: Evidence from seven sub-Saharan African countries", Journal of Economics and Business, 61, 162-171.

Eren, A. (2011). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ekin Yayınevi.

Eric Zivot and Donald W. K. Andrews, (1992), Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis, *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 10, No. 3 Jul., pp. 251-270.

Fama, E. F., (1981). Stock Returns, Real Activity, Inflation, and Money. *American Economic Review*, 71, 545–565.

Gregory, Allan W. ve Hansen Bruce E. (1996), “Residual-based tests for cointegration in models with regime shifts”, *Journal of Econometrics*, 70(1): 99-126.

Gjerde, O., ve Sættem F., (1999). Casual Relations among Stock Returns and Macroeconomic Variables in a Small, Open Economy. *Journal of International Finance Markets Institutions and Money*, 9, 61-74.

Hashemzadeh, N., ve Taylor, P. (1988). Stock Prices, Money Supply, and Interest Rates: The Question of Causality. *Applied Economics*, 20(12), 1603-1611.

Jo-Hui Chen and Yu-Fang Huang, (2013), The Study of the Relationship between Carbon Dioxide (CO₂) Emission and Economic Growth, *Journal of International and Global Economic Studies*, 6(2), December, 45-61.

Jose De Gregorio, Pablo E. Guidotti, “Financial Development and Economic Growth”, *World Development*, Vol.23, No.3, 1995, p. 433.

Kapetanios, George (2005), Unit-root testing against the alternative hypothesis of up to m structural breaks. *Journal of Time Series Analysis*. Vol: 26. No: 1. 123-133.

Kaplan M.(2008), "The Impact of Stock Market on Real Economic Activity: Evidence from Turkey", *Journal of Applied Sciences* 8(2), 374-378.

Khalifa Al-Yousif, Yousif, 2002. "Financial development and economic growth: Another look at the evidence from developing countries," *Review of Financial Economics*, Elsevier, vol. 11(2), pages 131-150.

Lee, J., Strazićich, M.C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 85, no.4, pp.1082-1089.

Marques, L. M.; Jose A. F. ve A. C. Marques (2013), "Does the stock market cause economic growth? Portuguese evidence of economic regime change", *Economic Modelling*, 32, 316-324.

Maki, Daiki (2012), Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks. *Economic Modelling*, 29(5), 2011-2015.

Mok, H. M. (1993). Causality of interest rate, exchange rate and stock prices at stock market open and close in Hong Kong. *Asia Pacific Journal of Management*, 10(2), 123-143.

Mukherjee, T. K., ve Naka, A. (1995). Dynamic relations between macroeconomic variables and the Japanese stock market: an application of a vector error correction model. *Journal of Financial Research*, 18(2), 223-237.

Nieuwerburgh, S. V., Buelens, F. ve L. Cuyvers (2006), "Stock market development and economic growth in Belgium", *Explorations in Economic History*, 43, 13-38.

Pekin, T. (2012). *Makro Ekonomi*. İzmir: Zeus Kitapevi.

Perron, P. (1989), "The Great Crash, the Oil Price Shock and the Unit Root Hypothesis" *Econometrica*, vol:57, ss.1361-1401.

Peter C. B. Phillips and Pierre Perron, (1988), "Testing for a Unit Root in Time Series Regression *Biometrika*", Vol. 75, No. 2, Jun., pp. 335-346

Peter Phillips and Bruce Hansen, (1990), *Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes*, *Review of Economic Studies*, vol. 57, issue 1, 99-125.

Pıçak, M. (2012). *Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi*. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 61-92.

Pierre Perron, (1997), Further evidence on breaking trend functions in macroeconomic variables, *Journal of Econometrics*, vol. 80, issue 2, 355-385

Robin L. Lumsdaine and David Papell, (1997), Multiple Trend Breaks And The Unit-Root Hypothesis, *The Review of Economics and Statistics*, vol. 79, issue 2, 212-218

Ross Levine, Sara Zervos, "Stock Markets, Banks and Economic Growth", *The American Economic Review*, Vol.88, No.3, 1998, p. 554.

Sak, G. (1995). *Public Policies Towards Financial Liberalization a General Framework and an Evaluation of the Turkish Experience in the 1980'S*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Şahin, A. (2011). *Para Politikasının Hisse Senedi Balonu Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. M. Çetinkaya (Editör). *Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz: Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara, Nobel Yayınevi.

Tarı, R; Kumcu, F.S. (2005). *Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983 – 2003 Dönemi)*. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1 (9): 156-179.

TCMB (2019). https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html, Erişim Tarihi: 01.04.2019.

Trading Economics, (2019), <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/interest-rate?continent=g20>, Erişim Tarihi: 08.04.2019.

Tunalı, Ç.B. (2016). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Uygulanan Sanayi Politikalarının Sanayi Sektörü Üzerindeki Etkileri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Üstünel, B. (1997). Ekonominin Temelleri. Ankara: Alfa Yayınevi.

Making Of The Modern Sweden

Ahmet Can KARAPINAR*

Abstract

Sweden is today's one of the wealthiest countries in the world. The reasons behind this success could only be understood with a historical perspective. While looking to the history of Sweden, I realized three distinctive events which shaped Swedish culture, society, politics and economy significantly. Beginning with the early modern period in the 16th century and ending with the modern period in the second half of the 19th century, these three events are (in the chronological order) Swedish Reformation and the reign of Gustav I in 16th century, the rise of the Swedish Empire in 17th century and the industrial development in Sweden during the second half of the 19th century.

In this article, the effects of these three events would be analyzed in terms of their influence on the Swedish culture, state bureaucracy, politics, society, religion, economy and military with their backgrounds. The study on the backgrounds of these event show that these influenced each other strongly. Not only this, but also the influence of them shaped Sweden as it is today. Given today's high life standards, the making of modern Sweden is a success story and understanding it with a historical analysis could be helpful for policy makers all around the world.

Keywords: Sweden, Reformation, Gustav I, Swedish Empire, Industrialization, Modern Sweden

Jel Codes: N13, N33, N43, N63, N93, O52

Modern İsveç'in Oluşumu

Özet

İsveç, günümüzün refah seviyesi en yüksek ülkelerinden biridir. Bu başarının arkasında yatan sebepler, sadece tarihsel bir perspektifle anlaşılabilir. İsveç tarihine bakıldığında, ülkenin kültür, toplum, siyaset ve ekonomisini şekillendiren üç belirgin olayın öne çıktığını fark ettim. 16. yüzyılda erken modern dönemle başlayıp, 19. yüzyılın ikinci yarısında modern dönemde

* Researcher-Writer, Istanbul, Turkey, ahmetcankarapinar@gmail.com

biten bu üç olay (kronolojik sırayla), 16. yüzyıldaki İsveç Reform Hareketi ve I.Gustav dönemi, 17. yüzyıldaki İsveç İmparatorluğu'nun yükselişi ve 19. yüzyılın ikinci yarısında İsveç'teki endüstriyelleşme hareketidir.

Bu makalede, bu üç olayın etkileri İsveç kültürü, devlet bürokrasisi, siyaseti, toplumu, dini, ekonomisi ve askeriyesi üzerindeki tesirleri ve arka planlarıyla beraber analiz edilecektir. Bu olayların arka planları üzerine olan çalışma, birbirleri üzerinde güçlü etkileri olduğunu göstermiştir. Ayrıca bununla sınırlı kalmayıp, onların etkisi günümüz İsveç'ini şekillendirmiştir. Günümüzün yüksek hayat standartları göz önünde bulundurulduğunda, modern İsveç'in oluşumu bir başarı hikâyesidir ve bunu tarihsel bir analizle anlamak dünya çapında karar verici mevkilerde bulunanlara yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: İsveç, Reform, Gustav I, İsveç İmparatorluğu, Endüstriyelleşme, Modern İsveç

Jel Kodlar: N13, N33, N43, N63, N93, O52

1. Introduction

Today's Sweden is among the top of the indexes which measure the life quality such as GDP per capita or Human Development Index (HDI). The country is known for its high education levels, well functioning health care system and the welfare state. In terms of both internal and external violence levels, it is a safe and peaceful country. In the international arena, since taking part in the Napoleonic Wars in 1814, the country kept its neutrality. Only in this last decade, Sweden is taking a more active role in military cooperation with various European countries and NATO. Economically too, Sweden's rise in the last century is a remarkable story. Then one might ask how Sweden did become the Sweden as we know today. In order to understand that, one need to have a historical perspective.

In this study, three phenomena from the Swedish history are studied. These three phenomena shaped the Swedish culture, politics, economy and society remarkably and are crucial to understand the making of the modern Sweden. First two are from the early modern period, which is one of the most influential periods of history which shaped not only Sweden but the Europe and the world as a whole. The first phenomenon is Swedish Reformation and the reign Gustav I of Sweden in 16th century. The Reformation movement and Gustav I of Sweden influenced the culture and state making processes of Sweden more than any other rulers of the country. The second phenomenon is more focused on the politics and military: The rise

of the Swedish Empire. Although, Sweden was a major European power in 17th century, today it is not very well known and it is an area which needs to be studied more.

The last milestone event in this study on the making of the modern Sweden is the industrial development in the country. Sweden, although missing much of the beginning of the Industrial Revolution managed to catch up with other industrial countries in the second half of the 19th century. The developments which took place at that time shaped both society and economics of that country significantly.

My article is presented, offering a historical perspective on the making of the modern Sweden by studying the three milestone events which shaped the country.

2. Swedish Reformation and Gustav I of Sweden

History of Sweden is an inseparable part of the early modern European history, specifically northern Europe's history. In the 16th century, gaining her independence from Denmark with Swedish War of Liberation / Gustav Vasa's Rebellion (1521 – 23), until the 18th century, defeat of Swedish forces in the Battle of Poltava (1709), Sweden was a major European power which influenced politics, society and religion of the Europe.

Religion part is the one of the most important of these influences. Swedish War of Liberation happened during the years of a great tension in terms of religious and political controversies in Europe: the Reformation. Started in 1517 in Wittenberg, Germany with ninety-five theses nailed to the door of the castle church, regarding the indulgences and related topics, the Reformation movement changed the religious and political map of Europe completely. It gave way to the Catholic Reformation and Thirty Years' War (1618 – 48). It resulted in the foundation of the Protestant, Calvinist and Anglican churches and created a great schism in the Christian world with the Catholics. With the Reformation, Pope's absolute authority over European monarchs had been broken. Later this will have significant effects on the centralization and emergence of the nation states and shaping today's world.

Sweden, in this Reformation movement, had a significant role. It is true that the Reformation started in Germany. German cities played an important role in the spread of ideas of the Reformation. Its universities were centers of learning. There was a developed urban culture and usage of printing press. All these, made possible the Luther's ideas to spread throughout the Europe. So, it is not a surprise that Germany's next door neighbors Denmark, Norway and Sweden converted to the Protestant faith. These Scandinavian countries were the only states outside Germany where Lutheranism became the state religion. However, the dynamics between Scandinavian countries and Germany in this conversion to Lutheranism

were quite different. Before discussing that, it would be more appropriate to look to the background on the history of the Christianity in Sweden.

2.1 Background of the Swedish Reformation

Before the Reformation movement, Sweden was a Catholic country. According to Inge Jonsson in the *Swedish Culture in a European Context*, first known missionaries came to Sweden around the year 830, a Frankish Benedictine named Ansgarius (Jonsson, 1999: 149). However Jonsson claims that, this did not had a significant impact, “recent studies point to influences from England as more important than the Frankish missionaries” (Jonsson, 1999: 149). The country did not become mainly Christian until 12th century. It was only in 1164 when an archbishop was installed in Old Upsala (should not be confused with Uppsala, later and still main seat of the church), Sweden became an independent ecclesiastical province (Jonsson, 1999: 149). Uppsala became an important center for studying Latin and theology until the 16th century. Till that time (16th century), Sweden was loyal to the Roman Catholic Church.

Before starting to explain the Reformation movement in Sweden, some information on the political atmosphere of that time would be helpful. In 1397, Denmark, Sweden (Finland was incorporated to Sweden in the 13th century) and Norway united under one crown: Kalmar Union. Denmark, Sweden and Norway although having much in common were separate until that time. However Kalmar Union, according to Andrew Back in *The Rise and Fall of Catholic Sweden*, “...was purely a dynastic measure, and each country retained its own laws and customs” (Beck, 1940: 388). Not only this, but also Back claims that the consequences for the three kingdoms and the Church, were disastrous (Beck, 1940: 388). The royal power in the Kalmar Union was not hereditary but elective. So the clashes between feudal families were inevitable. Also resistance to the autocracy and domination of the Denmark, civil war, treaties, broken promises and bloodshed were marks of the Kalmar Union (Beck, 1940: 388), according to Back. It was such an atmosphere where the Reformation movement in the Sweden had started.

The clash between feudal families of Trolle and Sture to rule the Sweden under Kalmar Union was very important (Beck, 1940: 388). Svant Sture (1460 – 1512), the Protector of the Sweden at that time, who led a national uprising against the Danes died in 1512. This started the unrest in Sweden and the conflict accelerated with the Danish King Christian II's (1481 – 1559) involvement. The Archbishop of Uppsala sided with the Danish King and this was seen as a “treacherous act” by the Swedish insurgents. King Christian II of Denmark won the war in 1520 and entered Stockholm. The infamous “Stockholm Bloodbath (8 November 1520)”,

massacre of the insurgents who were promised an amnesty, led to a new rebellion: Gustav/Gustavus Eriksson's or better known as Gustav Vasa or Wasa's rebellion (also known as Swedish War of Liberation). According to Back, Stockholm Bloodbath was the end of the Kalmar Union and the point which Swedish national sentiment turned against the Roman Catholic Church completely (Beck, 1940: 390).

2.2 Swedish Reformation and the Rise of Gustav I

In, *The Reception of the Augsburg Confession in Scandinavia*, Trygve R. Skarsten studies on the Lutheran character of the Gustav Vasa's Rebellion. He emphasizes that, election of Gustav Vasa (also known as Gustav I of Sweden, 1496 - 1560) as the leader of the insurgents (and also as the king of the Sweden) happened in the city of Strengnas in 1523, where Olaus Petri (1493 – 1552), a disciple of Luther, were preaching (Skarsten, 1980: 183). Olaus Petri is known as the “Luther of Sweden” and he introduced the Luther's teachings to Sweden as early as 1518. Gustav Vasa influenced from Olaus Petri's Lutheran preaching and adding the anti-Catholic sentiments of Swedes, Gustav Vasa started to follow a Reformist program in terms of religion. At the end of the 1523, Gustav Vasa's forces entered Stockholm and on 1 September 1524, with the Treaty of Malmö, Sweden gained her independence. However this did not end the Reformation in Sweden. From the beginning of his reign, Gustav Vasa was determinate to subordinate the Church into his and state's needs.

In 1523, he cut the official communication with the Papacy because of latter's interference in the Swedish ecclesiastical affairs. The decisions Gustav Vasa took against the Church's authority had not end there. He confiscated many of the church property and land. He ended church's economic independence, so the church is subordinated to the Crown. He eradicated the monastic culture in Sweden. According to Jonsson, all this was to restore economic order after the war which was damaged significantly (Jonsson, 1999: 151). Jonsson praises Gustav Vasa's success in restoring the economic balance. He claims that Gustav Vasa's inventiveness and approach to the government expenditures served as a model until this very day (Jonsson, 1999: 151).

The Reformation in Sweden was not restricted to the political and economic affairs: Olaus Petri and his brother were quite active in 1520s Reformation movement in Sweden. They were among the main contributors who founded the theological base of the Swedish Reformation. In the theological base, it was quite similar to Martin Luther's teachings. One should not forget that Olaus Petri studied in Wittenberg, where Martin Luther started the Reformation. Not only this but also translation of the New Testament to the Swedish (and later

to the Finnish) took place at that time. Örebro Synod of 1529 is important in this theological aspect too. In the Synod, the performance of the rituals such as baptism, wedding, funeral and pilgrimage discussed and the Catholic way was either banned or discouraged. The King and the Swedish Diet officially declared Sweden as a Lutheran nation in 1544. Although after the death of the Gustav Vasa in 1560, there were some efforts among the nobles and even in the royal family (Gustav Vasa's family, unlike Gustav Vasa's election it was hereditary after him) to return to a reformed Catholic faith. But with the year 1593, it was clear that Augsburg Confession was the official confession of the National Church.

These prohibitions regarding the Catholic faith were quite strict. Rune P. Thuringer in *The Catholic Church in Sweden*, gives detailed accounts of this prohibition. He asserts that, in 1617 there came an absolute ban on the Catholic faith "implying capital punishment for Swedish citizens who became Catholics" (Thuringer, 1973: 70). In 1781, only foreign merchants were allowed to practice Catholic faith and only as late as 1873, Swedes were allowed to leave the State Church and enter the Catholic Church (Thuringer, 1973: 70). For the Religious Freedom Act to be proclaimed, it would take 79 years more (1952) (Thuringer, 1973: 71). Until the year 2000, Swedish Church held the position of state church.

2.3 Consequences and Effects

As one could guess, this Reformation was not without its repercussions. Reformation led to the several uprisings mainly Westrogothian Rebellion of the nobility in 1529 and Dalecarlian Rebellions of the peasantry in 1520s and 1530s. Their main aim was to stop the Swedish Reformation. Although latter one had economic reasons too, it shows that the anti-Catholic sentiment was not shared all along the country. All of the rebellions crushed by the Gustav Vasa's forces. In the years 1598 – 99, a war broke out between Sweden and Poland on the succession issue but also it had a religious character which aimed "Catholicizing" the Sweden but Poles got defeated.

The Swedish Reformation's influence on the Swedish Renaissance is quite interesting. Unlike the relation between its European counterparts (although controversial), Swedish Reformation had a negative effect on the Swedish Renaissance generally. Simon McKeown, in the *Reading and Writing the Swedish Renaissance* tries to answer a very simple question: Why? He finds several reasons. First and foremost of them is the broken function of the Church's in cultural and educational affairs. Uppsala was no longer a center of education (till its revival in the 17th century). Until that time, the Church was promoting a vivid educational activity

(especially in theology and Latin) but now it is “gone” and there was not anything to replace it in the 16th century.

Another reason is related to the personality of the Gustav Vasa. According to McKeown, “Gustavus Vasa exerted close control over all published writings in the kingdom” (McKeown, 2009: 141). In 1526, he shut down all printing presses in Sweden except one in Stockholm (McKeown, 2009: 141). The remaining one’s only function was the publication of the royal proclamations and prayer books (McKeown, 2009: 141). So, unlike Germany, where printing press had a significant impact in the discussions and dissemination of ideas (positively effecting the Renaissance), Sweden lacked this aspect. McKeown claims that, only after the Gustav Vasa’s eldest son’s Erik’s accession to the throne in 1560, it is possible to study a Swedish Renaissance. So, these are the some answers to the question of “why northern Europe had a late Renaissance”.

However this does not mean that, during the Gustav Vasa’s reign there was not any development about a Swedish Renaissance. Joseph Gonzalez in the *Rewriting History: Humanist Oration at the Funeral of Gustav Vasa, 1560* studies on the funeral oration and ceremony of the Gustav Vasa and it is possible to see the effects of the Renaissance thinking at there. Gonzalez puts special emphasis to funeral orations of the early modern Europe. According to him, in the funeral orations there are important messages regarding the political ideology and discourse (Gonzalez, 2006: 123). He analyzes the oration line by line and takes our attention to the overall “humanist” voice. This humanist voice is a common aspect of the Renaissance thinking and we can see that a Swedish Renaissance (although very slow) was already began during the reign of the Gustav Vasa.

2.4 Conclusion on the Swedish Reformation and Gustav I of Sweden

In conclusion, Swedish Reformation is unique in its characteristics. It is different from the German Reformation movement because, despite the general anti-Catholic sentiments among the Swedes, the reforms were taken by the Crown, the above. There was not any demand or the movement of the below regarding that. It is different from the other Scandinavian Reformation movements (the Danish one). Because for the King Christian II of Denmark, the Reformation was nothing more than a political tool. However for the King Gustav Vasa of Sweden, the Reformation was a crucial element in the revival of his nation. Gustav Vasa’s autocratic ambitions shaped the Reformation process in Sweden significantly. Not only this, but also Sweden’s involvement in the Thirty Years’ War is credited with saving Protestantism in Germany (Encyclopedia Britannica, 2013). These events created the Sweden as a major

power of Europe and shaped the future of the country. Even today, discussions about the politics and society of the Sweden could not be understood without studying the Swedish Reformation and the reign of the Gustav I of Sweden.

3. The Rise of the Swedish Empire

In the 17th century, Sweden was a great power. Its armies fought throughout Germany and central Europe. Swedish Navy dominated the Baltic Sea (Arrsion, 1994: 158). Sweden conquered territories of Norway and territories on the eastern (today's Estonia) and southern shores of the Baltic Sea. Sweden developed a successful and efficient military organization and was often victorious despite being outnumbered most of the time. Its successes were not only limited to the military. In the international arena, it was Sweden who was credited with saving Protestantism in Germany. Its alliance with France had major influences on the European politics of the 17th century. In the national politics, Sweden was known for its efficient and centralized (in the context of the 17th century) bureaucracy and administration. In terms of economy too, tax collection was efficient and trade activities were prospering. Not only this, but also Sweden had colonies or trading posts in North America, Caribbean and Africa. Although most of them failed, they are important examples to show the extent of the Swedish imperial power.

3.1 Background of the Rise of the Swedish Empire

Then comes the question: Why Sweden became a great power in the 17th century? How can one explain the rise of the Swedish Empire? There are many reasons to explain the rise of the Sweden in the 17th century but before starting that, it would be more appropriate to look to the background. The events which took place in the 16th century are crucial to explain the rise of the Sweden in the 17th century.

At the end of the 1523, Gustav Vasa's (also known as Gustav I of Sweden) forces entered Stockholm and on 1 September 1524, with the Treaty of Malmö, Sweden gained its independence. Although Swedish Empire's beginning is usually taken as the reign of Gustavus Adolphus (1594 – 1632 / r. 1611 – 1632), who ascended the throne in 1611, one should study the reign of the Gustav Vasa (1496 – 1560 / r. 1523 – 60) to understand the background.

Gustav Vasa followed an autocratic rule in Sweden. He started the Reformation movement in Sweden and was determinate to subordinate the Church into his and state's needs. He also followed intense centralization and state building activities under his autocratic rule.

When he died in 1560, he left a Sweden which was ready to be a great power in the coming years. Since we looked to the background of the political atmosphere, now is the time to explain the rise of Sweden in the 17th century.

3.2 How did Sweden become a great power?

3.2.1 Natural Resources

First of all, Sweden was rich in natural resources such as iron, copper, silver, wood, tar and herring (made into oil). Access to copper and silver were positive elements in the monetization of the economic activities. Monetization of the economy meant increasing economic effectiveness. Bartering could not give as much as efficiency as monetized economies could give. Also, natural resources such as iron and timber had military usages. Sweden's efficient armies were "supplied by arms domestically manufactured from Sweden's major copper and iron mines" (University of Wisconsin-Madison). Another natural resource, timber was crucial for the ship building. So, Swedish domination in the Baltic Sea and colonization activities could not be done without timber production.

3.2.2 Political Stability and Bureaucratic Efficiency

In terms of political stability and bureaucratic efficiency Gustav Vasa made monarchical rule hereditary. Until his reign, it was electoral. This gave a relative political stability especially in times of succession from one monarch to another. However the main point is not the hereditary rule. Lennart Andersson Palm, in *Sweden's 17th century – a period of expansion or stagnation?*, emphasizes early modern Sweden's high degree of centralization and an increasingly effective state bureaucracy in comparison with many other European countries at that time (Palm, 2016: 1). Thanks to that, Sweden was in a much more advantageous position in using its resources effectively. The nobility, which Gustav Vasa crushed their rebellion, Westrogothian Rebellion (1529), was not strong enough to resist the state power. Also, A. F. Upton, in *The Riksdag of 1680 and the Establishment of Royal Absolutism in Sweden*, asserts that three lower estates of the Imperial Diet put a united and strong political force against the nobility (Upton, 1987: 285). So, the King usually allied with the peasantry (who feared from the expansion of the rights of the nobility) to get their support for a more centralized state. This efficiency is most obvious in the tax collection. Not only this but also Gustav Vasa's confiscation policy of the Church land and property increased the state incomes.

3.2.3 Economics

In terms of economics, Sweden was not only successful in tax collection. It was also successful in trade. Palm claims that, “during that century the country became one of the leading exporters of metal” (Palm, 2016: 1). Palm proves this statistically: Sweden in the beginning of the Industrial Revolution (in the beginning of the 18th century) provided 82.5 per cent of England’s iron imports and 40 per cent of its iron needs (Palm, 2016: 1). Not only this, but also Sweden had a monopoly on the European copper market for a long time (Palm, 2016: 1). So, one could deduce that, natural resources of the country were used effectively thanks to the centralized administration. This had a positive impact on the economy and this is one of the key reasons in explaining “why Sweden became a great power in the 17th century”.

3.2.4 Military

Another key reason is the success of the military. According to Francis J. Bowman, in *Sweden’s Wars, 1611 – 32*, “Sweden ascended to the rank of a European great power, basing her position on her military accomplishments” (Bowman, 1942: 357). Sweden, in the beginning of the 17th century, reorganized its military and made several military innovations.

For the reorganization and innovation of the military, Bowman gives the example of military reforms of Gustavus Adolphus. After the Kalmar War (1611 – 13) which was fought against Danes, the King recognized the untrustworthiness of the mercenaries and untrained militias (Bowman, 1942: 358). Sweden failed to reach its objectives in the Kalmar War, so something should be done in the military.

Gustavus Adolphus observing that, studied on the siege operations and the coordination of light cavalry with heavily armed infantry (Bowman, 1942: 358). Not only this, but he also “increased the percentage of musketeers as compared to the number of pikemen in his brigades, and emphasized mobility over masses” (Bowman, 1942: 359). Also, reliance on river lines and transportation on them was improved (Bowman, 1942: 359). A new formation was given to the artillery regiment: garrison, siege, heavy and light field battalions (Bowman, 1942: 360). In short, it would be correct to deduce that, Sweden was adopting itself to the “early modern” warfare. Especially the new formation of the artillery regiment was imitated by the other European armies (Bowman, 1942: 360).

Swedish intervention (1630 – 48) in the Thirty Years’ War (1618 – 48) proves the success of the reorganization and innovations in the military. Mobile, light field artillery of Swedes supported the infantry directly on the battlefield. In addition to this, flexible and mobile formations of the infantry and excellent generalship brought victories to Swedes. However, this

does not mean that, alliance with France was no less important in the Sweden's successes in the Thirty Years' War. French subsidies were also helpful but it was Swedish military who won the battles. Also, as emphasized in the introduction, it was Sweden, not France, who was credited with saving Protestantism in Germany.

3.2.5 Financing the Military

Financing the military and the battles were the crucial point for the successes. Sweden especially until the mid. 17th century was successful in that aspect. Jan Glete, in *The Swedish fiscal-military state in transition and decline, 1650 – 1815*, studies on the economic aspect of the wars of Sweden from the second half of the 17th century to the end of the Napoleonic Wars. However, his study also includes deductions for the first half of the 17th century. According to him, precondition for Sweden's expansion was its ability to quickly send a major combat-ready army, supported by a large navy to the continent (Glete, 2006: 4). The army must be strong enough to defeat the enemy immediately and the navy must be able to protect the lines and the Baltic Sea (Glete; 2006: 4). "That meant that Sweden must maintain large, domestically financed armed forces" (Glete, 2006: 4) with the administrative ability to mobilize and concentrate resources (Glete, 2006: 4). Glete claims that, before 1650, only few European powers maintained large permanent armies and navies (Glete, 2006: 4). The comparison of this large permanent armies and navies shows that, with the exception of Dutch Republic (Glete, 2006: 4), "none did it on the same *per capita* level as Sweden" (Glete, 2006: 4). This shows the success of the Swedish state in financing its military.

3.3 Conclusion on the Rise of the Swedish Empire

In conclusion, gaining its independence in the first half of the 16th century and reaching a high degree of centralization and bureaucratization at the beginning of the 17th century, Sweden became a great power in that century. Its rich natural resources and also the effective usage of these resources with the centralized administration proved to be successful. The finance of the military, military reforms and innovations were successful, too. With its military accomplishments, Sweden was able to rule a great empire in the northern Europe which its influences would exceed to the whole Europe, even to the New World. Today, discussions about the history of the northern Europe and even the Europe as a whole could not be understood without studying the history of the Swedish Empire.

4. The Industrial Development in Sweden

The industrial developments of 19th century are one of the most influential periods of history which shaped today's world. In that period, Europe saw major developments and changed both itself and the world. In 19th century, from starting a very low base, Sweden saw unprecedented economic growth rate between 1850 and 1970, thanks to her industrial development. Today, it is one of the wealthiest nations in the world. Even in economics, this is called "the Swedish model" and by many economists, the Swedish model get suggested to countries in the process of industrialization. In today's world effects are still visible. Between 1850 and 1910, approximately one million Swedes immigrated to the United States of America. But today, Sweden, by being one of the wealthiest nations in the world, is the "dream country" of many people. So, one could ask the question of "what was the form that the industrial development took in Sweden and what was its effects on the Swedish society". Before answering this question, some background information on the history of Sweden would be helpful.

4.1 Background of the Industrial Development in Sweden

During the reign of Gustav Vasa (also known as Gustav I of Sweden) (1496 – 1560 / r. 1523 – 1560), he followed an autocratic rule; the Sweden saw an early modern centralization, the Reform movement in religion, important reforms in administrative, economic and military areas. Gustav Vasa's rule prepared Sweden to be a great power in 17th century.

In 17th century, Sweden dominated much of the northern Europe and even had overseas colonies or trading posts in North America, Caribbean and Africa. Although most of them failed, they are important examples to show the extent of the Swedish imperial power. Economic and political effectiveness, usage of natural resources wisely, innovation and successes in military all made Sweden a major European power.

With the Great Northern War (1700 – 21), especially with the defeat of Swedish forces in the Battle of Poltava (1709), Sweden ceased to be a major European power. This disastrous defeat was followed by "Age of Liberty" which saw for a half century parliamentary rule and increasing civil rights in Sweden. Sweden was considered as an "enlightened absolute monarchy". Since we looked to the history of Sweden as background, now is the time to explain the 19th century Sweden with the outline that industrial development took there and its effects on Swedish society.

4.2 How did the Sweden industrialized?

In terms of chronology, Sweden was a late-comer of Industrial Revolution. By historians, Industrial Revolution's starting point and place mostly considered as the mid. 18th century Britain. The spread of Industrial Revolution took place in continental Europe only after the end of French Revolutionary Wars (1792 – 99) and Napoleonic Wars (1801 – 15). According to Fischer in “Sweden during the Industrial Revolution”, Sweden “missed much of the first industrial revolution (to 1850)” (Fisher, 1992: 190). In terms of GDP per capita too, Lennart Schön and Olle Krantz in “The Swedish economy in the early modern period: constructing historical national accounts” argues that, although first half of the 19th century was a recovery period for Sweden, it was only the late 19th century when Sweden experienced “the real breakthrough of economic growth” (Schön and Krantz, 2012: 543). Schön and Krantz support their arguments with graphics in terms of annual GDP per capita and also with tables such as annual volumes in constant prices (Schön and Krantz, 2012: 544). So, all these evidence show that, Sweden's industrial development mostly happened in the second half of the 19th century. However this fact only increases a researcher's interest in the industrial development of Sweden. Since the time span is shortened, the success story becomes more “successful”.

4.2.1 Natural Resources and the Raw Material Industries

First of all, Sweden was rich in natural resources such as iron, copper, silver, wood, tar and herring (made into oil). Especially iron and wood were important. According to Lennart Schön, the industrial growth in Western Europe in mid. 19th century increased the demand for raw materials such as iron and wood (Schön, 2019). So, this situation increased prices sharply and Sweden, by being at the right place at the right time, increased its exports on “bar iron, wood and oats” (Schön, 2019). Schön also adds Crimean War (1853 – 53) as an important factor for the increasing demand of these materials (Schön, 2019). Sweden benefited from this also in an indirect way. In the following decades, modernization of the Swedish steel industry happened and even today it is one of the strongest ones in the world. So, although lacking coal reserves (unlike Britain), Sweden's rich iron and wood resources contributed to its industrial development significantly.

Lennart Erixon, in “The Golden Age of the Swedish Model”, assesses these industries as “raw material industries” which their demands fluctuate on a yearly basis and also they do not require advanced technologies (Erixon, 1997: 12). Erixon claims that, these raw material industries, in addition with the agricultural surplus (which is a result of the increased population and agricultural revolution of 18th and 19th centuries) created the base for the “real

breakthrough'' of Swedish industrialization which happened at the beginning of 1870s (Erixon, 1997: 12). He defines this period as ''the first innovation wave'' (Erixon, 1997: 13).

4.2.2 The First Innovation Wave and the Entrepreneurship

In the first innovation wave, we see companies, which most of them were domestic in engineering and electricity centered business areas. Some examples are *Atlas Copco* (est. 1873) which was specialized on railway equipment (primarily carriages), *Ericsson* (est. 1876) which was a telephone company, *Alfa-Laval* (est. 1883) which was specialized on dairy machinery industry, *ASEA* (est. 1891) which was specialized on long distance transfers of electricity, *AGA* (est. 1904) which was specialized on gas for medical and industrial use and finally *SKF* (est. 1907) which was specialized on ball bearings (Erixon, 1997: 13). Most of these companies were leading producers in their specialized areas and were known worldwide. These are important examples which shows the wide spread entrepreneurship in late 19th century Sweden. One could claim that, mid. 19th century industrial developments with the raw material industries created the base for the first innovation wave which would make Sweden an industrial country.

4.2.3 The Swedish Government and the Industrialization

While studying this, one could not ignore the position of the government. Andreas Bergh in ''The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden?'' gives a list of Swedish governments' actions which contributed to the industrial development of the country (Bergh, 2019: 4). They could be divided into three categories such as education related, economy related and bureaucracy related. Education related ones are establishment of Royal Institute of Technology (1826) and compulsory elementary school (1842) (Bergh, 2019: 4). Economy related ones are abolishment of compulsory guild training (1846), introduction of joint stock company law (1848), lowered tariffs (1850s), establishment of freedom of trade (1864), removal of interest rate control (1860s), monetization of the taxation system (1869), introduction of gold standard based Swedish Krona (1873) and The Companies Act (1895) (Bergh, 2019: 4). These government actions related to economy shows a monetization in the economy and also, regulations to increase the productiveness and effectiveness of free trade. In terms of state bureaucracy, one sees the abolishment of aristocratic prerogative for higher positions in the state (1845), replacement of parishes with municipalities (1862), establishment of the modern Swedish parliament instead of four estates system (1866) and a number of reforms on the responsibilities and position of civil servants (1855 – 75) (Bergh, 2019: 4). Bergh defines these actions as the introduction of a Weberian

type bureaucracy. One could see that, there is a general trend towards more rationalization of the state apparatus. With these, again, productiveness and effectiveness would be increased.

In short, in 19th century Sweden, we see that government supported the industrial developments by supporting education (which would contribute to the first innovation wave), issuing laws on the economy (which would contribute to finance the industrial development of the country) and with significant reforms in the state apparatus (which would modernize the country and also create the “fertile ground” for other developments).

4.3 The Effects of Industrialization on the Swedish Society

This was the form that industrial development took in Sweden. Then the next question is the effects of this development on the society. Like any country which experienced industrial developments, it had major effects on the society. Urbanization is one of the most obvious effects on the society. Sören Edvinsson and Hans Nilsson in “Swedish Towns during Industrialization” study on the urbanization and transformation of urban settlements in industrializing Sweden in 19th century. According to them, until to mid. 19th century, only 10 percent of the population was living in urban areas (Edvinsson and Nilsson, 1999: 67). Not only this, but also these urban areas were small, in comparison to other European urban areas (Edvinsson and Nilsson, 1999: 67). Some visitors described Swedish cities as “towns looked like villages”(Edvinsson and Nilsson, 1999: 67). But after mid. 19th century, the internal migrations changed the nature of cities and the urbanization of the country began. So, although until 1930 most of the population still lived in rural areas, historians defines this internal migrations and urbanization as a “demographic transition” (Edvinsson and Nilsson, 1999: 67).

Industrial developments also changed the occupational structure of the country. Ineke Maas and Marco H. D. van Leeuwen in “Industrialization and Intergenerational Mobility in Sweden” study on this transformation of occupational structure of Sweden. According to them, after the beginning of industrialization of country in mid. 19th century, total mobility in the society was increased (Maas and Leeuwen, 2002: 190). They choose Sundsvall region as a case study and by studying it, they prove that “occupational distribution of male labor force” (Maas and Leeuwen, 2002: 184) changed significantly (Maas and Leeuwen, 2002: 184). Unskilled labor force increased in number. Also the number of skilled labors increased too, but it was smaller and happened later. The agricultural groups such as farmers, crofters and farmhands, declined (Maas and Leeuwen, 2002: 184). So, the industrial developments changed the occupational structure of the country significantly, making Sweden an industrial country rather than an agricultural country.

4.3.1 The Labor Movements and the Swedish Social Democracy

These changes and formation of an industrial work force caused repercussions in the form of popular movements such as the labor ones. During mid. 19th century, at the beginning of industrial developments, there were some reforms on the issues of “national responsibility for old age, unemployment and sickness” (Valocchi, 1992: 194). However, Steve Valocchi in “The Origins of the Swedish Welfare State: A Class Analysis of the State and Welfare Politics” defines these early reforms only as “extensions of previous programs” (Valocchi, 1992: 194). Valocchi claims that, there were close links between local authorities, politicians and bureaucracy and this helped the civil servants to solve problems on a national but *ad hoc* basis (Valocchi, 1992: 194). However, with the progression of industrial developments, things changed significantly.

In 1879, Sweden saw its first major strike which was organized by labor groups (Valocchi, 1992: 195). In the next three decades too, strikes, formation of trade unions and related socialist activities flourished (Valocchi, 1992: 195). So, this transformation of the society was not as smooth as one could expect from Sweden, given the fact that today’s Sweden is a world wide known good example. The following reforms by the governments created what today known as “Swedish welfare state”. But since many of these reforms happened after the end of World War I (1914 – 18), this emergence of the Swedish welfare state is out of the scope of this paper. In that paper, in the period in question, one sees that Sweden is not an exception in terms of labor uneasiness caused by the transformation from an agriculturally based economy to an industrially based economy. The success of Sweden comes in the handling of these problems by the governments. Unlike many other countries of continental Europe, Swedish governments, with the influence of social-democratic policies, created a welfare state and kept both far right and far left revolutionary threats at the bay. One could even assert that, the famous Swedish neutrality in World War I and World War II (1939 – 45) was achieved thanks to such governmental policies which avoided polarization of the society in a world where everything was polarized.

4.4 Conclusion on the Industrial Development in Sweden

In conclusion, although Sweden was a late-comer to Industrial Revolution (which was already started in mid. 18th century in Britain) in mid. 19th century, with its rich natural resources, by developing raw material industries (such as iron and wood) which would provide the highly demanded raw materials in the world (main export partner of Sweden, was Britain

at that time) created the base for further industrial developments. In late 19th century, this base gave way to various entrepreneurships in engineering and electricity businesses and made Sweden an industrial country in Western Europe. The governmental policies and reforms in education, economics and finance proved to be successful in their contribution to industrial development of the country. Not only this, but also rationalization of the bureaucracy in Weberian sense also made the state apparatus ready, both for supporting industrial developments and also coping with problems which would arise from these developments.

Developments in industrial area had major effects on society which were urbanization of Sweden, significant changes in the occupational structure of the country (decline in the agricultural works but an increase in unskilled and skilled labor force) and labor uneasiness in the form of strikes, formation of trade unions and spread of socialist ideas. Following reforms by the governments in response to these problems also proved to be successful and created today's Swedish welfare state. The success of the Swedish model attracts the attention of politicians, economists, historians, academicians and also general public. The studies on it still continue with the hope of changing the world for better, with the inspiration and lessons to be taken from the Swedish case.

5. Conclusion

Sweden, by implementing a religious Reformation and building an autocratic rule in 16th century, by becoming a major European power in 17th century and by becoming an industrialized country in the second half of the 19th century has a remarkable history which has strong implications for today. The rise and fall of great powers have always become an area of interest for historians, political scientists, statesmen and also general public. The rise of the Swedish Empire with its background in the 16th century Reformation and the rule of Gustav I of Sweden complete an important part, chronologically the early modern part of this story. However there is also a second, chronologically modern part of the story: The industrial development in Sweden. Together these events, which include many different processes and factors studied above created a second success story (if we consider the early modern part as a “success”) which resulted in the emergence of the modern Sweden.

Overall in these complex processes and different factors which influenced the three phenomena studied above, there are some common patterns. We see the abundance and also effective usage of natural resources, an able state bureaucracy and military and also governments' right policies on economy and society. Together all these, made Sweden what it is today. Not only this, but also the lessons from the Sweden's history might help to policy

makers in other developing countries (and also for some areas, developed countries too) to change their country for better.

REFERENCES

Arrison, John G. (1994), "Time Capsule from the 17th Century: Stockholm's Vasa Museum." *Technology and Culture* 35, 1, 158 – 167.

Beck, Andrew (1940), "The Rise and Fall of Catholic Sweden." *An Irish Quarterly Review* 29, 115, 382 – 394.

Bergh, Andreas (2011), "The Rise, Fall and Revival of the Swedish Welfare State: What are the Policy Lessons from Sweden?," IFN Working Paper, 873, 1-29.

Bowman, Francis J. (1942), "Sweden's Wars, 1611-32." *The Journal of Modern History* 14, 3, 357 – 369.

Edvinsson, Sören, Hans Nilsson (1999), "Swedish Towns during Industrialization." *Annales de demographie historique*, 2, 63-96.

Erixon, Lennart (1997), "The Swedish Growth Engine." In *The Golden Age of the Swedish Model - The Coherence between Capital Accumulation and Economic Policy in Sweden in the Early Postwar Period*, Oslo: Institute for Social Research, 12-21.

Fisher, Douglas (1992), "Sweden during the Industrial Revolution." In *The Industrial Revolution*, 190-223. London: Palgrave Macmillan, 1992.

Glete, Jan (2006), "The Swedish fiscal-military state in transition and decline, 1650-1815." paper to the XIV International Economic History Congress, 1 – 16.

Gonzalez, Joseph (2006), "Rewriting History: Humanist Oration at the Funeral of Gustav Vasa, 1560." *Scandinavian Studies* 78, 1, 21 – 42.

Jonsson, Inge (1999), "Swedish Culture in a European Context." *Proceedings of the American Philosophical Society* 143, 1, 148 – 156.

Maas, Ineke, Marco H. D. van Leeuwen (2002). “Industrialization and Intergenerational Mobility in Sweden.” *Acta Sociologica* 45, 3, 179-94.

McKeown, Simon (2009), “Reading and Writing the Swedish Renaissance.” *Renaissance Studies* 23, 2, 141 – 150.

Palm, Lennart Andersson (2016), *Sweden’s 17th century – a period of expansion or stagnation?*. Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet, 2016.

Schön, Lennart, “Sweden – Economic Growth and Structural Change, 1800-2000.” Accessed May 11, 2019. <https://eh.net/encyclopedia/sweden-economic-growth-and-structural-change-1800-2000/>

Schön, Lennart, Olle Krantz (2012). “The Swedish economy in the early modern period: constructing historical national accounts.” *European Review of Economic History* 16, 4, 529-49.

Skarsten, Trygve R. (1980), “The Reception of the Augsburg Confession in Scandinavia.” *The Sixteenth Century Journal* 11, 3, 86 – 98.

Thuringer, Rune P. (1973), “The Catholic Church in Sweden.” *The Furrow* 24, 2, 67 – 74.

Encyclopedia Britannica. “Church of Sweden.” britannica.com.
<https://www.britannica.com/topic/Church-of-Sweden> (accessed November 10, 2018).

The Reformation. “The Reformation in Scandinavia.” thereformation.info.
<https://www.thereformation.info/scandinavia/> (accessed November 10, 2018).

The World Wide Web Virtual Library. “Chapter 12: The Reformation in Germany and Scandinavia.” vlib.iue.it. http://vlib.iue.it/carrie/texts/carrie_books/gilbert/12.html (accessed November 10, 2018).

University of Wisconsin-Madison. “Sweden in the Seventeenth Century.”
faculty.history.wisc.edu/sommerville.
<https://faculty.history.wisc.edu/sommerville/351/Sweden.html> (accessed December 15, 2018).

Upton, A. F. (1987), “The Riksdag of 1680 and the Establishment of Royal Absolutism in Sweden.” *The English Historical Review*. 102, 403, (1987). 281 – 308.

Valocchi, Steve (1992). “The Origins of the Swedish Welfare State: A Class Analysis of the State and Welfare Politics” *Social Problems* 39, 2, 189-200.

Geleneksel Akraba İlişkilerinin Yeni Evlilikler Üzerindeki Etkileri: Afyon İli Örneği*

Hüseyin KOÇAK * & Sümeyye EVRAN**

Özet

Bu makale geleneksel akraba ilişkilerinin yeni evlilikler üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirmedir. Toplumun temel unsurlarından biri olan aile, Türk tarihinde önemini yüzyıllardır korumuştur. Aile içinde meydana gelen olumlu ve olumsuz durumları aile bireyler üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar’da yaşayan 33 evli birey oluşturmaktadır. 2018 yılında görüşmenin yapıldığı katılımcılar, kayınvalidesi ve kayınpederi ile yaşayan bireyler, bir dönem onlarla beraber yaşamış bireyler ve aile bireyleri ile farklı şehirlerde yaşayan kişilerden seçilmiştir. Araştırmanın veri toplama teknikleri, mülakat ve gözlemdir. Aile bireyleri ile yüz yüze görüşmeler sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre akraba ilişkilerinin evlilikler üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Geniş Aile, Çekirdek Aile, Evlilik, Aile İçi İletişim.

Jel Kodlar: Z, Z0, J12

The Effects Of Traditional Relative Relationships On New Marriages: A Case Of Afyonkarahisar

Abstract

This article is an evaluation of the effects of traditional relative relations on new marriages. Family, one of the basic elements of society, has maintained its importance in Turkish history

* The article is produced from second author’s master thesis.

** Prof. Dr. Afyon Kocatepe University, Faculty of Arts and Sciences, Sociology Department, Afyonkarahisar, Turkey, e-mail: kocak@aku.edu.tr

*** Sociologist, Britishtown Language Schools, Afyonkarahisar, Turkey, e-mail: smyye.evrn@outlook.com

for centuries. This study was conducted to determine the effect of positive and negative situations on family members. The sample of the study consists of 33 married individuals living in Afyonkarahisar. In 2018, the interviewees were selected from individuals living with their mother-in-law and father-in-law, individuals who lived with them for a period, family members and people living in different cities. The data collection techniques of the research are interview and observation. Face-to-face interviews were conducted with family members. According to the findings of this investigation, it was observed that the relationship of relatives both has positive and negative effects on marriages.

KeyWords: Extended Family, Elementary Family, Married, Family Communication.

Jel Codes: Z, Z0, J12

Giriş

Aile, çok yönlü bir yapıya sahip olmakla birlikte toplum içinde birçok işleve sahiptir. Tarih boyunca bu işlevlerde belirli değişimler yaşanmış olsa da sürekliliğini korumaktadır. En önemli işlevlerinden biri de insan neslinin devamını sağlaması yani biyolojik olanıdır. Gelirin tek elde toplanması ve aile içinde dağıtımın sağlanması da ailenin ekonomik işlevidir. İnsanın hayatını sağlıklı bir şekilde idame ettirebilmesi için belirli bir eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitim süreci, toplumsal bir varlık olan insanın toplumsallaşmasına olanak tanırken aynı zamanda toplumsal hayata uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Ailenin tüm bu işlevlerinin yanında koruyuculuk işlevi ile denetim ve güvenliğini sağlamaktadır. Şüphesiz ki aile, bu işlevlerle sınırlı değildir ancak ailenin toplumun devamı ve kontrolüne sağladığı katkı en önemli işlevlerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.

Aile, bireylerin birbirlerine doğrudan kan ya da sıhri bağ ile bağlı olduğu, yetişkin üyelerin ise çocuklara bakma sorumluluğunun olduğu, aynı zamanda bireyin toplumsallaşma sürecinin ilk aracı kabul edilen insan topluluğudur. Bunun yanı sıra aile, insan türünün devamını sağlayan biyolojik ilişki sonucunda meydana gelen, sosyalleşme sürecinin ilk ortaya çıktığı, bireyler arası ilişkilerin karşılıklı kurallara bağlandığı, toplumda o güne kadar oluşturulmuş olan gelenek ve göreneklerin, kültürel zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan ekonomik, psikolojik, biyolojik, toplumsal ve hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur (Brown, 1981: 10).

Çalışmada aile konusu üç ana başlık altında ele alınacaktır. Öncelikle kavramsal düzeyde ana hatları ile aile, aile türleri ve ailenin işlevlerinin yanı sıra tarihsel süreçte ailenin geçirdiği evreler açıklanmakta, ardından evlilik ve evlilik türleri ile birlikte evlilikte aile içi ilişkiler ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Son olarak, çalışmada uygulama kısmına yer verilmiş, örneklem, demografik bilgileri ve verilerin analiz edilmesi açıklanmıştır. Uygulama kısmında derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmış ve katılımcılarla Afyonkarahisar ilinde yüzyüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada geleneksel akrabalık ilişkilerinin yeni evlilikler üzerinde olumlu ve olumsuz ne tür etkileri olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

1. Aile

Aile olgusu hakkında Winch, Nimkoff, Freyer, Wallerstein ve Leslie gibi bir çok düşünürün görüşleri bulunmaktadır. Winch' e göre aile, grup kategorisi içinde bulunmaktadır. Bu nedenle "Aile nesil ilişkilerine dayalı anne-baba ve çocuktan ortaya çıkan bir sosyal gruptur" (Winch, 1965: 84). Nimkoff'a göre de aile, "Anne- baba ve çocuklardan meydana gelen ya da sadece karı-kocadan oluşan ve devamlılık gösteren bir birliktir" (Koenig, 1966: 129). Freyer ise, aileyi tüm sosyal hayatın özü olarak nitelendirmiş ve "tabiat tarafından yaratılmayan, fakat tabiatın ilham alarak, bütün büyük sosyal yapıların örneğini teşkil eden en küçük gruptur" şeklinde tanımlamaktadır. Wallerstein, aileyi "akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı olan ve aynı çatı altında beraber yaşayan, bir tüketim ve bir üreme birimi" olarak belirtmiştir (Merter, 1990: 3). Leslie ise aileyi, sosyal bir kurum olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda Leslie aile olgusunu, "gelecekte toplumda diğer kadınlar gibi evlenebilen ve çocukları yetiştirebilen aynı zamanda onları insan olarak topluma kazandıran insanlığımızı borçlu olduğumuz güçlü bir sosyal kurum" şeklinde açıklamaktadır (Leslie, 1982: 3).

Aile, toplumu oluşturan ilk toplumsal bütün olmakla birlikte insanın kendi davranışlarını bir başka insana aktardığı ve davranış aktarılan insanların yetiştirip topluma kazandırılmak için oluşturulan bir kurumdur. Aile, bireylerin birbiriyle etkileşim içinde olduğu yerdir. Ailenin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar;

Aile evrenseldir.

Geçmişten günümüze varlığını sürdürmeye devam eden bir olgu olması ve bugüne kadar her toplumda var olması ailenin evrensel olduğunun en önemli göstergesidir.

Aile duygusal bir temele dayanır.

Doğal yollarla bünyemizde var olan aile kökleri, karmaşık duygularımızla temellendirilmiş olup nesli devam ettirme isteği, ebeveynlik, arkadaşlık duygularından oluşmaktadır. Toplumsal ilişkilerin sonucunda beliren romantik sevgiden ırk gururuna, eşlerin şefkat duygularından ailenin ekonomik güvenliğine, kişisel ihtiraslardan neslin devamlılığı duygusuna kadar çıkan ve birbirine bağlı ikincil duygularla güçlenmektedir.

Aile süreklilik gösteren ve aynı zamanda geçici bir tabiata sahip olan bir kurumdur.

Aile kurumu süreklilik ve aynı zamanda evrensellik gösterirken, bir erkek ve bir kadının kurduğu birliktelik olarak ise toplum içindeki diğer örgütler arasında en geçici olanı ve değişkenlik gösterenidir. Mac Iver (1961)'e göre, her aile normal olarak dört aşamalı bir gelişim göstermektedir. Bu aşamalar; evliliğe hazırlanma, evliliğin gerçekleşmesi, çocuk yetiştirme, ayrı yaşamaya başlama ya da boşanmanın gerçekleşmesi, eşlerden birinin erken ölümü gibi nedenlerden dolayı da olgunluk evresine ulaşım sağlayamayan aileler olarak değerlendirilmektedir.

Aile, şekillendirme özelliğine sahiptir.

Aile, çocuğun kişilik yapısını geliştirdiği gibi aynı zamanda aile üyeleri tarafından bireyin hem biyolojik hem de zihni alışkanlıklar edinmesi sağlamaktadır. Aile içinde bireyin sosyalleşmesi olduğundan ve ailenin çocuk üzerindeki etkileri kişilik gelişmesinin bir parçası olduğundan dolayı hayat boyu yetişkine arkadaşlık edecektir (MEB, 2011: 4).

Ailenin kapsamı sınırlıdır.

Ailenin büyüklüğü sınırlandırılmıştır. Toplumsal yapıların arasında en küçüğü ailedir. Özellikle kentlerde yaygın görülen kent tipi aile için geçerlidir. Çekirdek ailenin yaygın olduğu kentlerde aile en küçük birimdir.

1.1. Aile Tipleri

Aile olgusu, sosyoloji biliminin en önemli konularından birisidir. Aile, insanlık tarihi kadar eski olmanın yanı sıra insanın var olduğu tüm yer ve zamanda varlığını devam ettirmiştir (Sarı, 2014: 369). Bu devamlılık sürecinde fonksiyonel olarak çok fazla değişikliğe uğramakla birlikte toplum içindeki önemini korumuştur. Aile evrensel bir kurum olsa dahi zaman içinde değişkenlere bağlı olarak farklı aile tipleri ortaya çıkmıştır.

1.2. Tarihte Aile

Aile, insanlık tarihi kadar eski bir kurumdur. Başka bir deyişle, bugünkü varlık ve yapısını geçmişe borçludur. O halde çağdaş Türk ailesini anlayabilmek için tarihi gelişim sürecine değinmek gerekmektedir. Geçmişten günümüze aile yapısında ne tür “değişmeler”in olduğu ya da hangi değişmez niteliklerin korunarak geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Türk ailesinin geçirdiği aşamaları üç dönem halinde incelemek mümkündür:

1. Eski Türklerde aile
2. İslami dönemde aile
3. Modern Türkiye’de aile

Türk ailesi geçmişten günümüze incelendiği zaman, sahip olduğu çeşitliliğe rağmen, geleneksel değerleri ve tarihsel birikimini koruduğunu, anlayış ve öz olarak değişmeden varlığını devam ettirdiğini görürüz (Aluş ve Selçukkaya, 2015: 160). Canatan (2011)’ a göre Türk aile yapısının nasıl bir değişim gösterdiğini, hangi yapıların ve geleneklerin korunduğunu ya da terk edildiğini anlamak için konunun üç dönem halinde incelenmesi gerekmektedir.

Eski Türk toplumunda aile, ilk sosyal birlik olarak bütün sosyal yapının merkezinde yer almaktadır. Aile, kan bağı esasına dayanmaktadır. Türklerin, dünyanın dört bir yanına dağılmış olmalarına rağmen varlıklarını devam ettirmeleri, aile yapısına verilen büyük önemden ileri gelmektedir. Eski Türklerde aile “geniş aile” tipinde görünse de, aslında “küçük aile” şeklinde kurulmuş olması akla daha yakın gelmektedir. Çünkü Türk ailesinde; aile büyüğü (reisi), adeta mülk sayılan aile fertleri üzerinde geçerli söz hakkına sahiptir. Roma’daki “gens” (geniş aileler), eski Yunan’daki “genose” den daha farklı olduğu gibi İslavlardaki aile büyüğünün bütün aile halkına köleleri gibi hükmettiği, kolektif mülkiyete dayalı, tipik “geniş aile” olan “zadruga”ya da benzememektedir. Bu aile tiplerinde çocuklar, anlaşılacağı üzere mülk ve söz hakkından yoksun olmanın baskısı altındadır (Kafesoğlu, 1997:228-229).

Kağıtçıbaşı’na göre, genel olarak aile yapısına bakıldığında yapısal olarak çekirdek aile niteliği görülmekte, kendine özgü bir özelliği bulunan, aile üyeleri ile kurulan bağların kuvvetli olduğu ve etkileşim ile sosyal çıkarların daha sıkı olduğu işlevsel olarak geniş aile tipine daha yakın bir aile modeli görülmektedir (Arslantürk, 2017: 9-18).

Türk aile yapısını etkileyen bir diğer unsur ise İslamiyet’in kabul edilışıdır. Din değişikliği süreci hem toplumsal hem de bireysel olarak önemli bir olaydır. Bu değişim farklı neticeler ortaya çıkarmaktadır. İslamiyet’in kabulü ile birlikte Türk kültürü Arap ve İran kültüründen etkilenmiştir. İslamiyet’in kabulü ile birlikte düzensiz olan evlilik düzeni değişmiş, kadın değer kazanmıştır. Aynı zamanda göçebe hayattan yerleşik düzene geçilmiş olması

Türkler'in aile yapısında hem kültürel alanda hem de toplumsal alanda değişmelere sebep olmuştur (Güler ve Ulutak, 1992: 58).

Anadolu'daki büyük kültür sentezinin en önemli temsilcilerinden biri Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti, Selçukluların kültür mirasını devralarak bu mirası daha ileri bir noktaya taşımıştır. Selçuklular dönemi eski Türk kültüründen İslam kültürüne bir geçiş dönemi olarak kabul edildiği takdirde, İslami dönemin en iyi örneği Osmanlı Devleti'dir. Bu sebeple Osmanlı Devleti dönemindeki aile yapısı ve gelişiminin değerlendirilmesi önem teşkil etmektedir (Canatan, 2013: 104).

Dini ve kültürel farklılıklar, hem toplumsal sınıflamayı hem de Osmanlı aile yapısını etkileyen önemli unsurlardandır. Kültürel etkileşim ve temel kurumlarda ortak hareket edilmesi etkileşimi arttırmış ve farklı aile yapılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Özkiraz ve İşçi Baş, 2016: 90).

Osmanlı toplumunda aile biçimi, birden fazla eşle evliliğin yaygın olmaması nedeniyle çoğunlukla bir, iki ve üç çocuklu aile biçimindedir (Ortaylı, 2006: 58). Bu çerçeveden değerlendirildiğinde Osmanlı aile yapısı anne, baba ve çocuklardan meydana gelen bir çekirdek aile görüntüsü sergilemektedir. Anne, baba ve çocuklar ile birlikte akrabalar farklı konutlara sahip olduğundan dolayı geniş aile tipi göstermediği anlaşılmaktadır (Demirel vd., 1992: 105). Toplumda meydana gelen değişimler sonucunda Osmanlı aile yapısı bir değişim içine girmiş ve modernleşmeye başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde aile yapısında meydana gelen değişimler yasalarla koruma altına alınmıştır. Medeni Kanunun kabulü ile birlikte aile mal varlığının yönetimi ve sonrasında mal paylaşımında kadın ve erkek eşit haklara sahip olmuştur. Erkeklerle şeriatın izin verdiği çok eşlilik yasaklanmış, evlilik nikâh ile teminat altına alınmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla birlikte kadınlar eğitim ve ekonomide erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır (Kongar, 1998: 585). Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle kadınlara tanınan hakların genişletilmesi ve tüm bu siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar Türk aile yapısında değişimlere neden olmuştur.

Bilgi toplumuna doğru ilerleyen dünyada sanayileşme ve sonrasında iş hayatı geleneksel toplumlardaki aile içi üretim tarzından dış mekânlardaki iş yerlerine taşınmış, bunun yanı sıra iş hayatında giderek artan farklılaşma ile birlikte kas gücü ve uzmanlaşma eski önemini yitirmiştir. Sanayi toplumuna doğru meydana gelen hızlı değişim sonucunda tarım toplumu önemini kaybederken kadının çalışma hayatına girişi bu değişim süreci ile aynı oranda değişiklik göstermiştir. Bu durum, bir yandan iş hayatında kadına duyulan ihtiyacın artmasına

sebepler olurken, öte yandan aile yapısında da değişikliklere neden olmuştur (Yaşar- Ekici, 2014: 219).

Kadının değişimi geniş aileden modern çekirdek aileye geçişe ivme kazandırmıştır. Aile yapısında meydana gelen değişimlerin yanı sıra evlilik kurumu ve evlilik kurumunda ki çeşitlilikte de aile yapısında etkilemektedir. Evlilik ve evlilik türlerini bu doğrultuda değerlendirmek gerekmektedir.

2. Evlilik

Evlilik, birbirini tanıyan bir erkekle bir kadının hayatlarını içinde buldukları toplum tarafından onaylanan evlilik akdi ile birleştirmeleriyle oluşan toplumsal bir kurumdur. Bir başka deyişle; iki insanın geri kalan hayatlarında bir arada yaşamak istemeleri sonucu, örf ve adetlere uygun olarak hayatlarını birleştirmeleridir.

Aile, toplumun en önemli kurumu konumundadır. Bu yapının oluşması ise evlenme olgusu ile mümkün olmaktadır. Toplumların birbirlerinden gelenek, görenek, kültürel ve ekonomik yapı olarak farklılık göstermeleri evlilik biçimlerinin oluşmasında da etkili olmaktadır. Bu yüzden her toplumda farklı evlenme biçimleri bulunmaktadır (Könezoğlu, 2006: 34). Evlilik olgusunda kimin kaç kişiyle evleneceği akrabalık sistemlerinin belirlediği bir durum olmaktadır. Batı toplumlarında grup dışı evlenme yaygın görülmektedir. Bazı toplumlarda ise akraba evlilikleri sıkça görülmektedir. Bu tutumu sergileyen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Evlilikte çeşitli ölçütler kullanılarak evlilik türleri arasında ayırım yapılmıştır. Evliliğin grup esasına bağlı kalınarak sınıflanması ikiye ayrılmaktadır. Bu, bireyin grup içinde ya da grup dışında evlilik yapmasıdır (Altunek, 2001: 19).

Toplum, sosyal yaşamın bir organizasyonu olarak, bireylerin birbirleri ile kurdukları karşılıklı etkileşim ve iletişim süreçleriyle varlığını devam ettirmektedir. Bu süreçlerin işlerlik kazanması bireylerin toplumu yeniden düzenlemeleri olarak değerlendirilir. Bu yüzden toplum, grupların ve bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek adına karşılıklı olarak birleşen eylemlerin oluşturduğu karmaşık ilişki ağları üzerine kurulmuştur (Önür, 1989: 51).

Evlilik etkileşimi bir düzendir ve bu düzen içinde kocanın karısına karşı bir sonraki davranışının, karısının kocası ile bir önceki durumuna bağlıdır. Eşlerin birbirleri arasındaki aile içi ilişkileri, anne ve babanın çocukları ile ilişkileri ve kardeşlerin birbirleriyle olan bağları bu iletişim süreci içinde gelişir. Aile içinde var olan bireylerin hepsi iletişimin kendisini oluşturmakta ve aile içi iletişim adını almaktadır. Sosyal bir örgüt olan aile, kendi içerisinde bir yapılandırma oluşturur ve bu yapı ilişkilere anlam kazandırır. Eğer kurulan iletişim uzlaşmacı,

paylaşımçı ve eşitlikçi bir duruma dönüşüyor ise aile içi ilişkilerin eşitlikçi olduğundan söz edilebilir. Bunun aksi olduğu durumda erkeğin sözünün geçtiği ve ilişkiler paylaşımçılıktan çıktığında ise ilişkiler hiyerarşik ve otoriter bir hale bürünür. Böylelikle ayrışımçı ataerkil ilişkiler gelişir, kurulan iletişim beklentilere dayandığı takdirde iletişim dolaylı ve sözsüz bir biçime bürünür. Bu iletişim türü ise ilişkiyi zedelemesinin yanı sıra ilişkiyi sorunlu bir hale getirir (Baran-Görgün, 2004: 34). Aile içerisinde bireylerin birbiriyle olan ilişkilerinin temelini sağlam olmaması ilişkilerde üçüncü kişinin devreye girmesini zorunlu kılar. Örneğin baba ile iletişimi korku üzerine dayalı olan çocuk, annesinin babasıyla iletişim kurup isteklerini bildirmesini ister. Ailede babaya duyulması gereken saygı yerini korkuya bıraktığından dolayı böyle bir durum söz konusu olmaktadır.

Aile içi ilişkiler, aile reisliği dediğimiz, ailede otorite biçimi ve karar verme yetkisinin kimde olduğu; ailede rol dağılımının, görev ve sorumluluk paylaşımının nasıl tanımlandığı; ailede kadının statüsü ve konumunun tanımlanması ailelerdeki ilişkilerin niteliğini ortaya koymada ayırıcı bir özellik gösterir (Taylan, 2009: 126). Maddi geliri yüksek olan eş, aile içinde genellikle egemendir. Bu konuda çalışmayan eşin, ekonomik olarak eşine bağımlı olması en iyi örnektir. Eğitim ve bilgi düzeyi de diğer bir güç kaynağıdır. Eğitim düzeyi düşük olan eş, aile içi ve dışı konularda karar verme söz konusu olduğunda, ikinci derece söz sahibi olur (Sayın, 1991: 89).

Aile kurumunun temelini birbiri ile anlaşabilen iki birey atar ve ailenin devamlılığı da ortak bir frekansta buluşarak sağlanır. Sağlıklı ailelerin temelini karı ve koca ilişkileri atmaktadır. Bu sağlıklı ilişkilerin devamlılığını sağlamak yine karı ve kocanın iletişimlerini korumaları ile mümkündür. Çünkü çocukların ilk eğitimini aldığı aile biriminde anne ve baba birer rol model konumundadır. Bu nedenle karı-koca ilişkileri, sağlıklı aile ortamları çok önemlidir.

3. Uygulama

3.1. Araştırmanın amacı

Araştırma akraba ilişkilerinin evlilikler üzerindeki etkilerinin bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığını öğrenme amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma, Türkiye’de aile üzerine yapılan tartışmaları teorik çerçevenin dışına taşıyarak yapılan görüşmelerden elde edilmiş olan verilerden hareketle bir uygulama örneği sunma amacıyla hazırlanmıştır.

3.2. Yöntem

Akraba ilişkilerinin evlilikler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla Afyonkarahisar ilinde yaşayan evli bireylere yönelik yapılan bu araştırmada öncelikle örneklem ve uygulamaya ilişkin bilgilere yer verilmiş ve örneklemden elde edilen veriler sonucunda hipotezlerle analizler yapılmıştır. Uygulama sırasında gözlem de yapabilmek adına mülakat yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada derinlemesine görüşme yöntemi kullanılması sebebiyle bireye odaklanılmıştır. Bu yüzden de grup görüşmelerine yer verilmemiştir. Hazırlanan görüşme formu ikiye ayrılmıştır. Erkekler ve kadınlara farklı görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme için hazırlanan soruların yanı sıra, görüşme esnasında yeni sorular sorulmuştur. Aile bireyleri ile iletişimin boyutu ve birbirlerine tutum ve davranışları anlaşılmasına aynı zamanda aile ilişkilerinin bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan mülakatların sonuçları analiz edilmiştir. Türk aile yapısında geniş ailelerin otoriter görünümü çalışmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmaya yön veren temel hipotezler bu çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

- Aile toplumun vazgeçilemeyecek yapıtaşını oluşturmaktadır.
- Ailenin temelini oluşturan evliliktir.
- Türk aile yapısı ve aile düzeni bir değişim içine girmiştir.
- Aile içi ilişkiler sosyal ilişkiler bağlamında değişmektedir.
- Çekirdek aile tipi artış gösterirken geniş aile tipinde azalma görülmektedir.
- Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin akrabalık bağları güçlüdür.
- Toplumumuzda kayınvalide ve kayınpeder önemli değerler arasındadır.
- Aile bireylerinin evli çiftler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri mevcuttur.

3.3. Araştırmanın Örneklemi ve Demografik Özellikler

Toplumun temel yapıtaşı ailedir ve ailenin temelini oluşturan da evliliktir. Günümüzde geniş aile tipleri yerini yavaş yavaş çekirdek ailelere bırakmış durumdadır. Ancak aile görünüm

itibariyle modernleşmiş olsa da geleneksel değerlerine bağlılığını devam ettirmektedir. Araştırma yapılırken evli bireylerde yaş aralığı dikkate alınmamıştır. Bunun sebebi ise evlilik süresi ile karşılaşılan durumların değişiklik göstermesi ve bu süre zarfında çiftlerin nasıl bir fikir ve tavır içinde olduğunu anlayabilmektir.

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar’da yaşayan evli çiftler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme tasadüfi yöntem ile seçilen denekler oluşturmaktadır. 33 kişi ile mülakat (görüşme) yapılmıştır. Bu katılımcılar içerisinde aileleri ile birlikte veya ayrı yaşayan bireyler bulunmaktadır. Kullanılan yöntemde sosyolojide kabul görmüş bulunan metodolojik ilkelere bağlı kalınmış ve sonuçlar analizlere dahil edilmiştir. Gelin ve damattan oluşan katılımcılardan bir tanesi kayınvalidesiyle oturmakta, bir erkek eşi ile birlikte ailesinin yanında ikamet etmektedir. Üç kişi ise geçici bir dönem eşinin ailesi ile birlikte yaşamıştır. Katılımcıların yirmi ikisi kayınvalidesi ve kayınpederi ile aynı şehirde oturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Bilgileri

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Kadın ve Erkek	33
Yaş Aralığı	18-46 ve üzeri

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Bilgileri

Eğitim	Kişi Sayısı
İlkokul	4
Ortaokul	2
Lise	10
Ön lisans	2
Üniversite	9
Toplam	33

Tablo 3. Katılımcıların Meslek Bilgileri

Meslek	Kişi Sayısı
Ev hanımı	9
Hemşire	4
Öğretmen	4
Akademisyen	4
Özel Sektör	12
Toplam	33

3.4. Verilerin analizi

Elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiş ve nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Görüşme adaylarının her soruya verdiği cevaplar arasında benzerlik gösteren cevaplar gruplandırılarak yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Ayrıca yapılan görüşme iki ayrı soru formundan oluştuğu için erkekler ve kadınlar iki ayrı grupta analiz edilmiştir.

3.5. Elde edilen bulgular ve yorumlar

3.5.1. Erkek katılımcılara yönelik bulgular

Yapılan araştırma ile saptanmak istenen aile içinde anne ve gelin arası iletişimin derecesinin ne olduğu ve erkeklerin bu iletişimi nasıl algılayıp yorumladığıdır. Beraber yaşamının erkekler tarafından olumlu olumsuz yanlarının ne olduğu, aile içinde yapılan herhangi bir tartışmada erkeklerin kimin tarafını tuttuğu ve bu davranışı neden sergilediği sorulmuştur. Ailede meydana gelen olumlu ve olumsuz durumları ve aile içi alınacak önemli kararların aileleri ile paylaşılma sıklığı ve neden paylaşma gereği duydukları erkekler çerçevesinden değerlendirilmiştir. Erkekler ile yapılan bu mülakatta erkeklerin ailesi ile eşi arasında köprü vazifesi görürken olayları nasıl değerlendirdiği bu olay ve durumlara nasıl tepki verdiği saptanmaya çalışılmıştır.

Aileniz ile eşiniz arasında herhangi bir tartışma olduğunda taraf tutar mısınız?

“Pek taraf tutacağımı sanmıyorum ama. İçsel olarak annemi dışsal olarak eşimi desteklerim sanırım. Anne tarafını tutmam sanırım erkeğin anneye olan düşkünlüğü. Annemin yaşı. İçsel bir şey dışarı vurulmaz.” (B.O).

“Taraf tutmam. Genel olarak da tutmam. İki tarafı dinlerim haklıyı da haksızı da mutlaka söylerim.” (A.A).

Aileniz ile (anne, baba) eşiniz arasında kaldığımızı düşünüyor musunuz?

“Bazen. Evet. Bugüne kadar dediğim gibi çok sık olmadı nadiren oldu. Ama onları da sağlıklı bir şekilde atlattık. İki tarafı da seviyorsunuz. Bir taraf eşiniz diğer taraf anneniz, ablanız. Tabi insanda negatif bir durum oluşturuyor. Üzüyor seni yıpratıyor.” (F.U).

“Hayır düşünmüyorum.” (A.E).

Anne ya da babanızın ev ilişkilerinizde baskın olma söz dinletme, kontrol etme gibi davranışları olduğunu düşünüyor musunuz?

“Yok. Eşimin ailesinde de yok.” (A.A).

“Hiçbir zaman böyle bir şey olmadı. Hiçbir zaman öne çıkmadılar. Aksine bu kayınvalidemde biraz fazladır. Kendi sözünün dinletilmesini kendi dediğinin olmasını ister. Eşim de bu konuda biraz sessizdir. Bir şeyi çok yanlış yapsa bile karşı çıkmaz kabul eder. Özellikle ailesine karşı sessizdir. Ben burada bazı problemler yaşadım. Bu konu için tartıştığımız birbirimizi kırdığımız zamanlar oldu.” (F.U).

Annenizin ya da babanızın hayatınıza müdahale etmeye çalıştığını veya hayatınıza karıştığını düşünüyor musunuz?

“Anne ve babamla olumsuz durum yaşamam. Herkes kendi sınır ve çerçevesini ihlal etmediği için herkes mutlu mesut yaşar.” (B.O).

“İlk evlendiğimiz dönemde mutlaka oldu. Şunu almayın bunu almayın şuraya gitmeyin bunu yapmayın beraber gidelim. Eşimle ara ara sorun oldu. Biz ayrı bir aileyiz neden hep beraber gidiyoruz gibi.” (Y.Ç).

Anne ve babanız ile yaşanan olumsuz durumların evliliğinizi etkilediğini düşünüyor musunuz?

“Etkilediğini düşünmüyorum.” (Z.K).

“Kesinlikle etkiliyor. Etkilememesi mümkün değil. Çünkü evlenseniz de hala orda bir bağınız var. Oraya karşı bir sevginiz, saygınız ve yükümlülükleriniz var kendi ailenize karşı. Dolayısıyla orada olacak problemler ister istemez evliliğinize yansıyor. Olmaması mümkün değil.” (F.U).

Erkekler ile yapılan mülakatlarda eşi ve ailesi arasındaki iletişimin aileyi hangi boyutlarda etkilediğini anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Çünkü Türk toplum yapısında erkek evlat ailede önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu sebeple erkeğin aile içinde eşi ile iletişimine herhangi bir müdahale söz konusu olup olmadığının anlaşılacağı sorular ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ailesi ile eşi arasında herhangi bir tartışma olduğunda içsel olarak anneyi ancak dışından eşini desteklediğini belirtmiştir. Bunun sebeplerinden biri eşi ile annesi arasında kaldığı için kendini taraf tutmak zorunda hissetmesidir. Ancak içinden annesini haklı bulması Türk toplumunda ana-oğul ilişkisinin önemini devam ettiğinin göstergesidir. Erkekler genel olarak haklı tarafı tuttuğunu dile getirmiştir. Eşi ile ailesi arasında kaldığını düşünen katılımcılar kendilerini bu durumun üzdüğünü dile getirmiş ve yıprandıklarını belirtmiştir. Eşi üzerinde ailesinin herhangi bir baskı unsuru oluşturmadığını aksine ailesinin eşini desteklediğini dile getirirken kadının ailesinin eşi üzerinde oluşturduğu baskıdan rahatsız olduğunu ve bu durumun aile huzurunu etkilediğini belirtmiştir. Eşlerin aileleri tarafında aile ilişkilerine müdahale söz konusudur ancak evlilik düzeni oturmuş bireyler dengeyi oluşturduğu için herhangi bir olumsuz durumda eşi ile orta yolu bulduğunu belirtmişlerdir. Eşi ve ailesi arasında yaşanan olumsuz durumların evliliklerini etkilediği katılımcılar tarafından desteklenmiştir.

3.5.2. Kadın katılımcılara yönelik bulgular

Kadınlar ile yapılan mülakatlarda gelin ve kayınvalide-kayınpeder ilişkisinin bir de gelin tarafından nasıl değerlendirildiği, olayları nasıl anlamlandırdığı saptanmaya çalışılmıştır. Gelinlere yöneltilen sorular aile içi iletişimin derecesini anlamaya yöneliktir. Genel olarak karşılıklı iletişimin önemli olduğu görüşünden yola çıkarak aile bireyleri ile kurulan ilişkilerin evlilikler üzerinde olası olumlu ve olumsuz etkileri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Kayınvalidenizin/Kayınpederinizin oğlunu sizinle paylaşamama durumu olduğunu düşünüyor musunuz?

“Hayır. Eskidendi ama şu an hayır. Eskiden eşimin bana yaptığını kendisine de yapılınsı istiyordu.” (A.S).

“İlk zamanlar evet ama şimdi değil. Yemek yaparken falan en güzel ben yaparım diye bir yarışa girdi. Çay getirir önce ona verir yemek yenirken falan hadi oğlum ye der.” (E.A).

“Yani oldu. Bir şeyler pişirsin oğlum yesin bunu yaptım falan oldu. Evinde kaldık mesela beraber yatırmak istemezdi bizi. Bana ayrı yatak yapardı. Artık ne düşünürdü bilmiyorum. Biz de eşimle taviz vermedik.” (M.A).

Kayınvalidenizin/Kayınpederinizin eşinizle olan ilişkinize müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?

“Şu anda hayır. Daha önce onlardan çekindiği için beni doktora getiremezdi. Onlar şöyle, böyle diyecek diye getiremezdi. Kendi aileme gitmeme laf ederlerdi. Eltilerim de karışırdı bana.” (B.K).

“Kayınpederim ederdi, eşime kızardı. Eşim benle kavga edince kayınpederim kızardı. Kayınvalidem eşimi doldururdu. Kavga ederdik, döverdi beni kayınpederim kızardı. Kayınvalidem sevinirdi. Doldururdu eşimi Sen bugün bunu yapmışsın doğru mu demezdi. Bize karışırdı. Ailene bir bayram gitsen bir bayram gidemezdin. Eşim bana bir şey alamazdı. Onlardan izinsiz. Eşim bana nasıl alsın.” (Y.A).

“4 tane görümcem vardı. Yeri geldiği zaman kayınvalidemi kandırırlardı. O da sinirli davranırdı. Kayınvalidem kayınpederim karışmazdı görümcelerim karışırdı. Eşimin yanına onların yanında oturmazdım saygıdan dolayı. Eşimle de tartışırdım bu konudan dolayı.” (A.K).

Kayınvalidenizin/Kayınpederinizin hayatınıza müdahale ettiğini düşünüyor musunuz?

“Tabi ki müdahale ettiler. Onlardan izinsiz bir yere çıkamazdık. Benim evim ne kadar ayırda olsa ben annelere bile gidemezdim. Benim yüzüme bir şey söylenmezdi beni rahatsız eden buydu. Kayınpederim giyimime kuşamıma karışırdı.” (A.B).

“Ediyorlardı. Onlardan bu yüzden kavgalı ayrıldık biz. Bir daha da gitmedik. Aramızda bir kırgınlık oldu.” (Y.A).

“Fikirlerini sorarsak öyle karışırlar. Ama illaki şu olsun demezler. Size kalmış derler. Çocuklara isim vermede falan hiç bizimkileri verin falan demediler.” (S.G).

“Tabii ki. Mesela anneme gitmek için eşimden izin alırdım. O da anneme sor derdi. Ona sorardım o da babana sorayım da öyle derdi. Aynı köyün içinde oturduğun halde kapıyı çekip çıkamıyoruz. Gönülleri olursa gönderirlerdi.” (P.Ö).

Kadın katılımcılar ile yapılan görüşmelerde kayınvalide-kayınpeder ve gelin ilişkisinin aile içi ilişkilerde olumlu ve olumsuz etkilerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Kayınvalidenin gelini ile oğlunu paylaşamama durumu olup olmadığına dair yöneltilen soruya genel olarak, evlilik zamanlarında kayınvalidesi ile belirli sorunların yaşandığını ancak eşi ile ilişkileri oturduktan sonra bu problemin ortadan kalktığını söylemişlerdir. Kayınvalidesi ve kayınpederinin eşi ile olan ilişkisine evlendikleri dönemde müdahale ettiklerini ve bu durumun eşi ile arasında problemlere neden olduğunu ve tartışma yaşandığını belirtmişlerdir. Katılımcılara kayınvalide- kayınpederin eşi ile hayatlarına bir müdahale olduğuna dair yapılan yorumlarda gelinlerin giyimlerine, ev işlerine karışıldığını ve bu durumun eşi ile arasında

sıkıntılı süreçlerin yaşanmasına sebep olduğunu dile getirmişlerdir. Kayınvalide ve kayınpederin evliliğe müdahalesinin yanı sıra görümcelerinde gelinlerin evliliklere karıştığı bu durumun ise aile içi iletişimde eşler arasında kırgınlığa sebep olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bu bilgilerden hareketle akrabalık ilişkilerinin evlilikler üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Aile, bireysel ve toplumsal yaşamın en etkin ve en canlı kurumlarından biri olarak her zaman varlığını korumaktadır. Çünkü kültürel ve sosyal değerlerin tamamını bünyesinde toplayarak nesiller boyu aktarılmasını sağlamaktadır. Toplumların temelini oluşturan aile ve evlilik kurumudur. Evlilik ile birlikte aile olgunlaşır ve gelişme gösterir. Bu ailede meydana gelen çocukların yetişme evresi tamamlandığında yeni görev ve sorumlulukları yerine getirmek amacıyla kendilerine yeni bir hayat kurarlar. Yeni hayat kuran bireylerin evlilikleri sonucunda da yeni akrabalık bağları oluşur ve aile genişleyip büyür. Dolayısıyla birbiri ile bütünleşen ve birbirine sıkı sıkıya bağlı bir toplum meydana gelmektedir.

Türk toplumu tarım toplumundan sanayi toplumuna tam anlamıyla geçememiştir ve bu arada kalmışlık aile yapısını da etkilemiştir. Aile yapısı sanayi toplumunda geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişim gösterirken, bir yandan da cinsler arası eşitliğin arttığını ve aile içindeki rollerin de değiştiği farkedilmektedir. Türk aile yapısı ise, geleneksel ve çekirdek aile özelliğinin her ikisini de içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda cinsiyet ve yaş unsurlarına göre aile ilişkileri değişkenlik göstermektedir.

Aile içi ilişkilerde erkeğin ailesi ile eşi arasında kurduğu ilişki ile gelinin kayınvalidesi ve kayınpederi ile arasında kurduğu ilişki önemlidir. Türk toplum yapısında gelin denilince akla ezilen, hor görülen, susmak zorunda bırakılan kadın gelmektedir. Kayınvalide ve kayınpederi ise evde otorite kaynağı, gücü elinde tutan aile bireyleridir. Toplumumuzda yüzyıllardır önüne geçilmesi mümkün olmayan ön yargılar bulunmaktadır. Çatışmaların genel sebebi iki tarafın birbiri üzerine kurmaya çalıştığı üstünlük mücadelesi ve gelinin kayınvalidesinden baskın olma arzusudur. Türk toplumunda erkek evlendiği zaman aile bağları genişler ve annesi ile eşi arasında köprü vazifesi görmeye başlar. Bunun ana sebeplerinden biri erkeğin ailesinin eşi üzerinde kurmaya çalıştıkları üstünlük mücadelesinde oğullarının da yanında bulunmalarını istemeleri ve taraf tutmaya zorlamalarıdır.

Yapılan mülakatlarda aile içi ilişkilerde erkeğin ailesi ile ilişkilerinin sağlam olduğu ve bu sebeple eşi ve ailesi arasında köprü vazifesi gördüğü tespit edilmiştir. Türk toplum yapısı gereğince erkek evladın ailesine saygı duyması gelenek ve görenekler doğrultusunda koruma altına alınmıştır. Bu sebeple erkek evlat ailesini idare eden konumundadır. Aynı zamanda kadın katılımcılar ile yapılan mülakatlarda ev işlerine ailenin diğer bireylerinin dahil olması eşler arasında olumsuzluklara sebep olurken orta noktayı bulan erkek olmaktadır. Aile bireyleri, kayınvalidesi ve kayınpederi ile yaşanan olumsuz durumların evliliğe yansıdığını, eşi ile arasında soğukluk ve küslüğe sebep olması, boşanma sürecine girmeleri, eşi ile sürekli tartışma yaşanması gibi problemlerden dolayı eşinin ailesi ile yaşanan olumsuz durumlar evliliklerini ve çocukları etkilemektedir. Katılımcıların bir kısmı evliliğin ilk yıllarından sonra dengeyi kurduklarından dolayı, olumsuz durumlardan etkilenmediğini ve çocuk olduktan sonra bu tür problemler yaşamadığını dile getirmiştir. Yapılan analizler sonucunda eşler arası ilişkilerde aile faktörünün önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Gelinler ve kayınvalidelerin bazı konularda anlaşamadığını, kayınpederler ile ise genelde tartışma yaşanmadığını, aile içi ilişkilerine karışılmadığını ya da herhangi bir müdahalenin söz konusu olmadığını savunulmasının yanı sıra belirli bir süre beraber yaşayan bireylerin kayınvalidesi ve kayınpederi ile aynı evde yaşamaya olumlu tepki vermedikleri saptanmıştır. Erkeklerin çoğunlukla eşleri ile ailesi arasında kalmadığını, bu durumu ise objektif davranarak koruduklarını söylemişlerdir.

Sonuç olarak yapılan analizler, aile büyükleri ile iletişimin evliliğe olumlu ve olumsuz etkileri arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişki bireyin hayatını etkilemektedir. Genel bir ifade ile kayınvalide ve kayınpeder faktörünün önemli olduğu, aile büyüklerinin evlilikler üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Modern hayatta düşünce özgürlüğü, kadının çalışma hayatına girmesi ile birlikte Türk aile yapısı değişme göstermiş ancak akrabalık ilişkilerinin varlığını koruması sebebiyle aile bağları kopmamıştır. Akraba ilişkilerinin varlığını devam ettirdiği, kayınvalide ve gelin arasında bir iktidar mücadelesinin olduğu, evliliklerin ilk yıllarında otorite karmaşasının yaşandığı ve bu durumun evliliğe olumsuz yansıdığı görülmektedir. Ancak aile bireyleri birbirini tanımaya başladıktan sonra bu iktidar mücadelesinin, aile içi problemlere sebep olmadığı sonucuna varılmıştır. Aile içi iletişimin kuvvetli olduğu ailelerde eşler arası sorunların ortaya çıkmadığı, yaşanan olumsuz durumlarda ise, karşılıklı iletişim sağlıklı ise çözüme ulaştırıldığı sonucuna varılmıştır. İletişimin kopuk olduğu aile içi ilişkilerde kayınvalide ve kayınpeder faktörünün evlilikleri olumsuz etkilediği görülmüştür. Geleneksel akrabalık ilişkilerinin aile içi iletişimi olumsuz etkilememesi için en önemli faktörün sağlıklı aile iletişimi olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Aluş, Yadigar ve Suzan Selçukkaya (2015). Türk Ailesinde Mutluluk Algısı ve Değerleri. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(2). 151-175.
- Altunek, Serpil (2001). Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı.18(2),17-28.
- Arslantürk, Gökhan (2017). Bilime ve Eğitime Adanmış bir Kariyer: Çiğdem Kağıtçıbaşı. Sayı:7, 9-18. <http://dergipark.gov.tr/temasa/issue/30505/330788>. (15.12.2019).
- Balaman, Ali Rıza (2002). Evlilik Akrabalık Türleri, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baran-Görgün, Aylin (2004). Türkiye'de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 31-42.
- Brown, David L. (1981). Auarter Century of Trends and Changes in The Demographic Structure of American Families. The Family in Rual Society Colorado, 10.
- Canatan, Kadir (2011), ‘‘Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi’’, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, Aile Soyolojisi, İstanbul : Açılim Kitap, (97-120).
- Canatan, Yıldırım, (2013). Ailenin Tanımı, Türevleri ve İşlevleri. Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, Aile Sosyolojisi, İstanbul: Açılim Kitap, (53-63).
- Güler, Ali (1992). Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı. Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I içinde. 89-107. Aile Araştırma Kurumu Yayınları: Ankara.
- Freyer, Hans (1967). Sosyolojiye Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Güler, Deniz A. ve Nazmi Ulutak (1992). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile. Kurgu Dergisi, Sayı:11, 51-76.
- Kafesoğlu, İbrahim (1997). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Koenig, Sven (1966). Sociology. basım yeri bilinmiyor: Barnes and Noble.
- Kongar, Emre (1998). 21. Yüyyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Remzi Yayınevi: İstanbul.
- Könezoğlu, Bilge (2006). Aile ve Ailenin Korunması. (YL). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Leslie, Gerald R. (1982). The Family in Social Context. Oxford: Oxford University Press.
- MacIver, Robert M. ve Charles H. Page (1961). Society. London: Macmillan.

- Merter, Feridun (1990). 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Aile Yapısı. Ankara.
- Ortaylı, İlber (2006). Osmanlı Toplumunda Ailelerin Demografik Yapısı. Pan Yayıncılık: İstanbul.
- Önür, Nimet (1989). Sembolik Etkileşimci Bir Perspektifle Aile İçi İletişim İlişkilerinin Çözümlemesi. Aile Yazıları içinde, Ankara (2. Baskı): Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özgiraz, Ahmet ve Gül İşçi Baş (2016). Osmanlıdan Günümüze Türk Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Sayı: 18, 30. 87-95.
- Sarı, Özgür. (2014). "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı", Sistematik Aile Sosyolojisi", Aydın, M. (Ed.), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Sayın, Önal (1991). Aile İçi İlişkileri Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi. Ed. M.Aydın, Aile Yazıları, (2. Baskı). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, (77-97).
- Taylan, Hasan Hüseyin (2009). Türkiye'de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 22, 117-138.
- Yaşar- Ekici, Fatma (2014). Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi. The Journal of Academic Social Science Studies, Issue 30, 209-224.
- Yıldırım, Ergün (2013). Aile ve Evlilik Türleri. Ed. Kadir Canatan, Ergün Yıldırım, Aile Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap. (65-82).
- Winch, Robert (1965). *The Modern Family*. Holt: Rinehart and Winston.

Discovery of The New World's Effects on European Economy

Osman Sina YEKELER*

Abstract

European explorers and contemporary states have attempted to find new routes, regions due to various goals. They have explored the Americas, New World and have taken advantage of these explorations. Mines which provides direct wealth through usage of commodity money, have been extracted and transported, Americas' plants to the continental Europe which have led to growth in population and GDP have been transplanted to the Europe. It is argued that mines have been brought to the Europe, so accumulation of capital has occurred that leads to a massive influx of cash. Also, transplanted nutritive species have provided the population growth which has been effective on GDP increase with combining the accumulated money.

Keywords: Exploration of the New World, Americas' precious metals and plants, potato's effect on population, commodity money, influx of cash in Europe, accumulation of capital.

Jel Codes: N13, N16, N24, N26, N33, N36, N56, O13, O52, O54, B16

Yeni Dünya'nın Keşfinin Avrupa Ekonomisine Etkisi

Özet

Avrupalı kâşifler ve o zamanın Avrupa devletleri, çeşitli nedenlerden dolayı yeni ticari rotalar ve alanlar bulmaya çalıştı. Amerika kıtasını ve Yeni Dünya tabir edilen bölgeleri keşfederek bu keşiflerden birtakım faydalar elde ettiler. O tarihlerde mal para kullanıldığı için doğrudan zenginlik sağlayan madenler Avrupa'ya taşındığı gibi kıtada nüfus artışına sebebiyet vermiş olabileceğini düşündüğümüz Yeni Dünya'ya ait bitki türlerinin de Avrupa'ya nakli sağlandı. Bu madenlerin getirilmesi ile birlikte kıtaya akan parada devasa bir artış meydana geldi. Öte yandan, madenler dolayısıyla oluşan sermaye birikiminin bilhassa besleyici özelliği yüksek

* Researcher-Writer, Istanbul, Turkey, osmansina96@hotmail.com

olan bitkilerin transplantasyonu sayesinde artan nüfusu besleme potansiyeliyle birleşmesi Avrupa'nın gayri safi yurtiçi hasılası üzerinde etkili oldu.

Anahtar kelimeler: Yeni Dünya'nın keşfi, Amerika kıtasının değerli metalleri ve bitki türleri, patatesin nüfus üzerindeki etkisi, mal para, Avrupa'da para akışı, sermaye birikimi

Jel kodlar: N13, N16, N24, N26, N33, N36, N56, O13, O52, O54, B16

1. Introduction

Discovery of the New World mostly emphasizes the Americas' and the trans-Atlantic trade routes thanks to motives such as mercantile interests of the entrepreneurs and states, missionary activities and scientific curiosity. These acts have led to expansion of Europe's political and economic domain by using the precious metals, cheap labor and plantations of the New World in favor of the European states. Thus, precious metals have led to influx of bullion into Europe, cheap work force and agricultural changes began to make a profound effect upon the economy of the Old World so Europeans', discoverer of the New World, economy could not be stay as the same despite of new conditions so its discovery has become very effective on European economy's aggressive growth in time by taking the advantage of being pioneer of the discovery. Enriching silver and gold mines created an invasive money supply, purchasing power within the European continent and by way of a new route, trans-Atlantic, Europeans secured the new route for transportation of the enriching items to the their motherland without tariffs or attack of foreign countries, so it made the European economy more determinative in the world economy; also had the chance to exploit the local people, plantations in favor of their profit and to transplant new species to the motherland as in the example of potato, increased the population thanks to nutritiousness, boosted a wealthy European economy.

2. Background

We will be giving background information for clear understanding for New World's discovery and its so-called aims, mercantilism, colonization. Europeans' attempts or desire for discovering the New World was intentional or coincidental? Did they intentionally seek the New World to establish a new route? Actually, we cannot say that they have did these things or

acted in this direction without a teleological approach. Parry has argued that Europeans were not generally seeking unknown lands, but were simply trying to link known markets by sea. Also, about the cause or aim of the discoveries, another scholar claims that Muslims were controlling the Mediterranean trade, so Europeans have been forced to seek new routes to control and make their trade. Lybyer was also claiming that “the advance of the Ottoman power gradually blocked the ancient trade-routes and forced a series of attempts to discover new routes”. In the light of these arguments, we can assume that trading and economic controversies have led to discovery of the New World. Although, there are counter-arguments as Lane claims that European discoveries cannot happen because of blocking of the Mediterranean trade to explain the cause of the voyages of discovery. If Ottoman power blocked the traditional trade routes, prices should have risen in Europe relative to Asian markets because blockade of trade, but Lane finds no evidence that this in fact happened.” Boxer mentions another point that emphasizes the canonical character of the New World’s discovery. Hence, it can be clearly stated that the discovery’s intention was not because of mere unilateral conditions and complexity of the reasons seems much more reliable. In this direction, we can mention the Columbus’ thoughts over the discovered places. He mentions Cuba “...has a great quantity of palms of a different sort from those of Guinea and our own unlike the rivers of Guinea, which are all pestilential”. We state Columbus’ letter because of possibility of clearer view for evaluation of that period’s people. Thus, desire or eagerness to expand and exploitation is irrefutably clear even if there were canonical aims. Besides, mechanism of the colonization of the New World is another issue for understanding of the discoveries whether it was state-backed movement or entrepreneurs’ movement or not. Lane asserts that “...in examining the organizations actually existing in the Western world about 1900 it is not too difficult to classify them according to all three criteria either as governments or as business enterprises. But in examining the oceanic expansion of the fifteenth and sixteenth centuries, we cannot classify in this way the organizations initially involved”. He also claims that feudalism was still dominant in Europe and even private properties could not have been mentioned at that time, so states’ effect on voyages is clear. Herbert Lüthy also supports these arguments with his argument which asserts the diversity of the inputs in the New World’s discovery and the colonization of the New World. There were adventurers, hundreds of thousands of colonists, elites and purely harsh imperialism of the Westerners to peaceful New World’s countries cannot be discussed. These arguments show the mechanism of the discovery of the New World and how it is discovered, who became effective in these actions. Therefore, we cannot discuss only reason to understand the circumstances and also cannot evaluate discoveries and colonization with anachronic

approaches that contain modern times' terms such as entrepreneurship or liberal economies. After that, this background information will be helpful to comprehend the contribution of the New World, we will be discussing in next chapter, to European prosperous economy. Before we pass to European economic development thanks to New World, it should be stated that increase of new trading networks and overseas activities were the basic cause of every matter we will be discussing, because all the contributions of New World will be basically happened thanks to overseas discoveries that created trans-Atlantic trading route.

3. Findings

First of all, flow of the precious metals from New World to Europe is prior cause for European economy's expansion through the mercantilism. We take the precious metals' usage in coining money at that time into consideration, because this issue will make our thesis, claiming these metals' positive effect on European economy's wealth was huge, more sensible. We put aside this and will be describing the economic growth of Europe thanks to precious metals through the example of Spain's mining of silver in Potosí. Spanish Crown has used their lands for silver mining with local work force and the silver was being brought from Potosí by Crown to their country through the ocean. Moreover, the Crown has had ownership of all mines and people only could be able to become leaseholder under the contract or be having working rights in Royal mines, so people in Royal-owned mines must have been paying taxes to the Crown. In accordance with Brading and Cross, the customary tax charged by the Crown for miners, refiners and merchants was fifth of the production and 1.5 percent of production was the assay cost in the beginning. The customary tax charged by the Crown, amounted to a fifth of production. When silver was cast in bar, the American miners were legally obliged to present it at the nearest treasury for stamping and payment of the fifth. In time, taxes were being decreased to 7 percent by the Crown because of reduction of the silver's production and even if discounts in taxes were made for only the miners in the beginning, later, all merchants, refiners have been included to the concession. This shows us the Royal mines in the New World must have been very profitable and beneficial for the Crown economy, because silver was being used as coin in trading at that time. Furthermore, another profitable source of Crown was selling of mercury which is indispensable for silver mining. Brading and Cross states that sizeable mercury deposits were in modern Slovenia, Peru and Spain which was the most dominant supplier in this field; were determining the prices of mercury, too. In addition to these economic advantages, the Crown could able to decree to enter all silver to mints for coinage, so by this way they can be determining the exchange ratio of silver to gold, too. Hence, on the basis of

example of the Crown we can assert that the mining camps and towns that were established by Europeans in New World generated the precious metals to economic power for them such as purchasing power for buying items from all around the world and establishing new trading networks. Brading and Cross also states that the New World's silver was not only being used for Spain's imports, but also trading with Asia. Mauro's article supports it with term of economy of compensation which points Europeans' swap of their commodities among themselves rather than buying. before the discoveries. He asserts that after the discoveries and mercantilist economy, European ports have become centers for intercontinental economy. Increasing money supply in Europe thanks to New World's mines must have been effective for mentioned intercontinental trade because it is stated that Europeans could not have getting the commodities from overseas by their money. Also, influx of bullion to Europe must have relieved an actual or potential monetary constraint on exchange and production, must have eased the trade with Asia and must have led to inflationary conditions in Europe because of accumulation of the capital within the boundaries of the Europe. On the other hand, Braudel's otherwise assumption must be stated, because he refuses the New World's pouring money to deprived Europe and sudden change in the European economy because of these precious metals. He asserts that the contribution of the precious metals to European money supply was not more than 25 percent of the existing money in Europe. Actually, even if the percentage was not clear or was that small, we can clearly state that money supply must have proportionally increased in Europe after precious metals have been used in coinage. Then, whether increasing money supply's effect on Europeans' wealth and dominance in the overseas trade was positive or negative must be questioned. For making it clear, Kristin Plys states that Latin American silver provided Europeans an access to Asian trade and they have flooded the Asian market with silver coin that have caused high-inflationary conditions, social, economic and political problems in everyday life in Asia. By the time, the Asian economy was subjugated to the European economy which would not has been unthinkable a century before. However, with the influx of silver and the subsequent collapse of political power, European colonization of Asia became a real possibility in time, so India and China have really become commercially dependent upon the European world-system. In this manner, Mercantilism can be mentioned as a changing or determinative factor for intercontinental trade and economic center of the world. Actually, this assumption can seem as exaggerated because of being unilateral, so we should add another opinion. Blitz also emphasizes the utmost importance of the Asian trade for European country and he claims that Europe would not be able to trade with Asia because of any reason such as absence of mercantilism which would erase the high inflationary conditions in Asia, economic

shift would not be happening, because European precious metal would not interfere with Asian economy's dynamics. However, he also asserts that Asians have had chronic problem for all time with monetization of the precious metals. He points out the Keynes's book, *Indian currency and Finance*, for supporting his argument, claims that the problem of Asians was still going on in 20th century, because Keynes were being able to mentioning the behavior of hoarding, which have dragged the Asian economy, in his book dating to 1913. Blitz himself asserts that in the probable absence of the Asian hoarding, Europeans would experience more inflationary conditions in their countries and could not be benefitting from this trade as much as they could. Thus, it is clear that shifting of economic center and dominance from Asia to Europe was interested in New World's precious metals even if there was another variable that may be effective. European economy that has had capital accumulation through the mercantilism but real expansion for an economy needs to enough population for production. Population growth was also sustained by transplanted species from New World to the Europe.

New species such as sugar, maize, potato and tomato are transplanted from Americas to Europe and new species led to increase in food supply and population. Patrick O'Brien states that from the Americas came a whole range of new crops including maize, potatoes, groundnuts, beans, tobacco, cocoa, pineapples, tomatoes, red peppers, which added variety to the European diet. Only maize and potatoes raised the capacity of agriculture to support population growth. "...the potato helped to stimulate population growth in Ireland, and to feed the working people of England, Belgium, and Germany, the new vegetable was never a critical element in food supplies...". We assert that transplantation of new species has transformed the cultivation in Europe and it clearly led to change in nutrition of European people. As the scholar stated, potato helped to stimulate the population growth in Europe. Potato will be our main focus to understand the population growth in Europe. Why has potato affected profoundly the European diet? How did the potato achieved to make difference among other transplanted plants? Underlying cause of the potato's profound effect on population is biologically nutritive capacity for feeding the people and easy cultivation in large quantities which has eased supplying tons of the potato which needs proportionally less field than other grain and presenting much more calorie than other grain. Nathan Nunn and Nancy Qian mentions "humans can actually subsist healthily on a diet of potatoes, supplemented with only milk or butter, which contain the two vitamins not provided by potatoes, vitamins A and D". Nathan Nunn and Nancy Qian state in their another article "Maize is unable to rival potatoes in terms of nutrients or calories. It produces significantly fewer calories per acre of land. Moreover, humans are unable to subsist

on a diet that is too concentrated in maize. Significant consumption of maize is associated with pellagra, a disease caused by niacin deficiency”. These quotations support clearly our claim about efficiency of the potato and its capacity of calorie. Additionally, in the same article, scholars say “...potatoes accounts for approximately 25-26 percent of the increase in population...”, “...single acre of land cultivated with potatoes and one milk cow was nutritionally sufficient for feeding a large family of six to eight...”, “...being relatively easy to store, potatoes provided excellent fodder for livestock, ...a significant proportion of the potato crop would be used as fodder”, “The positive productivity shock from the adoption of potatoes can also increase per capita income”. We can assert that potatoes were cofactor of the increase in the population and GDP of Europe. There were different species like maize to feed the population, but potatoes were more nutritive and healthy plants. Potato’s role in expanding of economy can seem exaggerated but evidence that we get from different sources support our claim. Efficiency of potato in terms of biologically and the ratio of agricultural area to calorie is crystal clear. Its positive effect on population and GDP of the Europe is also evident as we mentioned and supported with different sources. Thereby, increase in population, vital for being emerged market and creating productive economy, completed the other half of current developed economy of Europe.

4. Conclusion

Precious metals that have been brought from Americas to Europe have created a huge capital and wealth in the continent as the examples, which we pointed in the first chapter, and Europeans’ rising purchasing power thanks to this wealth invaded all the market caused Asian market’ downtrend, European’s being determinative at the global economy thanks to inflationary pressure over the globe of Europeans’ abundant money which is gifted by New World underground sources. Moreover, Population is necessary and indispensable for developed economy as we stated in the second chapter. Need to increase in population is satisfied by potato-like new species that comes from Americas and boosted the European economy. Actually, neither population nor accumulation of capital and money would not be positive on their own. Only boost of population would trigger the decrease in GDP without capital flow from Americas and only capital flow would trigger the hyperinflation that makes a country poverty-stricken. European economy is supported by New World’s sources and all conditions are satisfied together to be developed economy thanks to discovery of the New World.

REFERENCES

- Childs, Wendy R. (1995): "1492-1494: Columbus and the Discovery of America." *The Economic History Review*, New Series, 48, no. 4 755-66.
- Plys, Kristin. (2013): "Eurocentrism and the Origins of Capitalism." *Review (Fernand Braudel Center)* 36, no. 1 43-77
- O'Rourke, Kevin H., and Jeffrey G. Williamson. (2009) "Did Vasco Da Gama Matter for European Markets?" *The Economic History Review*, New Series, 62, no. 3 656-81.
- Phillips, William D. (1992) "Africa and the Atlantic Islands Meet the Garden of Eden: Christopher Columbus's View of America." *Journal of World History* 3, no. 2 155-63.
- Lane, Frederic C. (1950) "Oceanic Expansion: Force and Enterprise in the Creation of Oceanic Commerce." *The Journal of Economic History* 10 20-30.
- Lüthy, Herbert. (1961) "Colonization and the Making of Mankind." *The Journal of Economic History* 21, no. 4 488-91.
- Brading, D. A., and Harry E. Cross. (1972) "Colonial Silver Mining: Mexico and Peru." *The Hispanic American Historical Review* 52, no. 4 543-76.
- Mauro, F. (1961) "Towards an 'Intercontinental Model': European Overseas Expansion between 1500 and 1800." *The Economic History Review*, New Series, 14, no. 1 1-3.
- O'Brien, Patrick. (1982): "European Economic Development: The Contribution of the Periphery." *The Economic History Review*, New Series, 35, no. 1 4-18.
- Blitz, Rudolph C. (1967) "Mercantilist Policies and the Pattern of World Trade, 1500-1750." *The Journal of Economic History* 27, no.1 39-51.
- Nunn, Nathan, and Nancy Qian. (2010) "The Columbian Exchange: A History of Disease, Food, and Ideas." *The Journal of Economic Perspectives* 24, no. 2: 165-79.
- Nunn, Nathan, and Nancy Qian. (2011) "The Potato's Contribution to Population and Urbanization: Evidence from a Historical Experiment." *The Quarterly Journal of Economics* 126, no. 2 600-658.

E-Ticaret İşlem Hacmi ve Tüketici Güven Endeksi Arasında Uzun Dönem İlişki Araştırması: Eşbütünleşme Analizi

Aylin Kerime Biberici* & Nazmi Y. Yağanoğlu**

Özet

E-Ticaret, teknolojinin gelişmesi ile birlikte hayatımızda önemli bir yer edinmiş bulunmaktadır. Teknolojik gelişmelere oldukça bağlı olmasının yanı sıra tüketicilerin güveni ile de yakından ilgili olduğu aşikardır. Bu çalışmada E-Ticaret işlem hacmi ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişki eşbütünleşme analizi yöntemlerinden olan ARDL yaklaşımı ve Durbin Watson yaklaşımı ile araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda sözü edilen iki değişken arasında uzun dönemli ilişki olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, tüketici güven indeksi, eşbütünleşme, ARDL

JEL Kodları: C01, D12, L81

Analysis Of Long Term Relationship Between E-Commerce and Consumer Confidence Index: Cointegration Analysis

Abstract

Due to continuous technological development of the internet, E-Commerce has become an important part of our lives. Among other things, it is logical to assume a close relationship between the use of E-Commerce and consumer confidence. In this paper, we look for evidence of cointegration between volume of E-Commerce activities and the Consumer Confidence Index using ARDL and Durbin Watson approaches. We fail to detect any long-term relationship between the two variables.

Keywords: E-Commerce, consumer confidence index, cointegration, ARDL.

JEL Codes: C01, D12, L81

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası ABD, aylinbiberici@hotmail.com

** Dr.Öğr.Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, Ekonometri Bölümü, nazmiyagan@comu.edu.tr

1.GİRİŞ

Ülkemizde ve dünyada internet hızla büyüyen ve gelişen bir teknoloji ağıdır. İnternet ilk başlarda bilim adamlarının daha verimli ve hızlı bilgi üretmeleri, bilgi alışverişi yapıp bilgiyi paylaşmaları için ortaya çıkmıştır. İnternetin ortaya çıkışı ve kullanımını Dünya üzerinde ilk kez 1965 yılında Amerika'da gerçekleştirmiştir.

Türkiye'de internet ile ilgili ilk çalışmalar 1980'li yıllarda başlamış; 1987'de Ege Üniversitesi öncülüğünde, Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı (TÜKAVA) adıyla akademik ağ kurulmuştu. İlk akademik olmayan ve birçok kişi ve kurumu internet bağlantısına kavuşturmuş internet ağı projesi 1991'de ODTÜ ve TÜBİTAK tarafından başlatılmıştır.

ODTÜ yönlendiricileri ve 64 Kbps kapasiteli kiralık hat kullanılarak ilk internet bağlantısı 12 Nisan 1993'te gerçekleştirildi. İlk Türkçe içerikli web sitelerini ODTÜ ve Bilkent Üniversiteleri kurdu. Bunu daha sonrasında Mynet ve Ekşisözlük takip etti.

Türkiye'de E-Ticaretin başlaması, gelişimi ve yaygınlaşmasını da büyük ölçüde internet kullanımının yaygınlaşması olgusuna bağlayabiliriz. 1997 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, elektronik ticaret ağının yaratılması amacı ile toplandı ve bu şekilde elektronik ticaretin yolu açılmış oldu.

Elektronik ticaret; her türlü mal ve/veya hizmetin internet teknolojisi sayesinde elektronik ödeme sistemleri kullanılarak gerçekleştirilen satış işlemlerinin tümünü ifade eder. Geleneksel alışveriş yöntemlerine göre bazı avantajları ve farklılıkları vardır.

-7/24 alışveriş yapılabilmesi,

-İşletmenin çalışan maliyetlerine ve mağaza kira maliyetlerine katlanmıyor olması,

-Maliyetlerin fiyatlara da yansması,

-Tüketici için daha çok ürün çeşidi bulunması gibi avantajları mevcuttur. Aşağıda ayrıntıları ile bahsedilecektir.

Ülkemizde ilk kurulan elektronik ticaret siteleri günümüzde de hala popüler olan Amazon ve E-Bay elektronik ticaret platformlarıdır. 1995 yılında kurulan bu elektronik ticaret sitelerinden Amazon.com'un kitap satışı ile insanoğlu ilk direk satış ile tanışmıştır. Türkiye'de elektronik ticaret başlangıcının, internet ile tanışma tarihinden kısa bir süre sonra olduğu söylenebilir.

GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla); bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eder. Bir ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası o ülkenin nüfusuna bölüdüğü zaman, kişi başına düşen GSYİH elde edilir.

GSYİH tüketicilerin satın alma gücünün belirleyicisidir. Gelir ve tüketim arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Keynes; kişinin harcanabilir gelirinin tüketimin bir fonksiyonu olduğunu ve harcanabilir gelir ve tüketim arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu öne sürmüştür. Bu teoriye göre; kişinin harcanabilir geliri arttıkça tüketimi artar, kişinin geliri azaldıkça tüketimi de azalır. Böylece kişinin tüketimi arttıkça ticaretin de artacağı söylenebilir. Bu yüzden kişi başına Gsyih modele bağımsız değişken olarak eklenecektir.

1.1.E-Ticaret Avantajları

-Bir ürünün çok kısa bir sürede fiyatını, özelliklerini, nerede satıldığı hakkındaki bilgileri eşde etmemiz çok daha kısa bir süre almaktadır.

-Coğrafi engelleri ortadan kaldırır.

-Piyasalarda neredeyse tüketiciyi ve üreticiyi mükemmel bilgiye ulaştırır.

-Firmalar açısından bakıldığında dha hızlı bir şekilde, daha çok müşteriye erişim imkanı yakaladılar.

-İnternet sayesinde firmalar, en ucuz hammaddeye, ürün veya hizmete ulaşabilir.

-Küresel, daha geniş bir pazar mevcuttur.

-Üreticiler için farklı rakipler ve çok çeşitli tüketici grupları vardır.

-Küresel işbirliği ile yeni ürünler yeni fikirler ortaya çıkmaktadır.

- E-Ticaret ile birlikte satıcılar; farklılaştırılmış ürün rekabetinden, malların fiyat rekabetine geçmiştir.

İnternetin ekonomi açısından faydası; fiyatları daha şeffaf hale getirmesidir. Aradığımız ürünün fiyatını kontrol etmek, kıyaslamak internet ile çok mümkündür. Hatta fiyatları karşılaştırmak için programlar mevcuttur. Fiyat şeffaflaşması da bir anlamda komisyoncuların bu sistemin dışında kalmasını sağlıyor. Üretici ve tüketici çok daha hızlı bir şekilde buluşabilmektedir. Dolayısıyla üretici ve tüketici için çok geniş fırsat ağları ortaya çıkmaktadır.

2011’de internetin Türkiye ekonomisine yaklaşık 22 milyar TL yani GSYİH’nın yaklaşık %1.7’si kadar katkısı olmuştur.

İnternetin tüketiciye vermiş olduğu önemli güçlerden biri de; tüketiciye en düşük fiyatı en iyi kaliteyi, en açık garanti koşulları sağlayan ürünleri önlerine sunuyor olmasıdır. Dolayısıyla ulaşımın ekonomik maliyeti ve bundan doğan zaman kaybı ortadan kaybolur. Bazen kargo ücretinin bile alınmadığı dönemler olduğunda daha düşük fiyat ile birçok ürünü elde etmek mümkündür. Hemen hemen herşey hakkında maliyetsiz bir bilgi söz konusudur. İnternet bedava bilgi sağlayarak piyasaları daha verimli hale getirir. Bundan dolayı internet kullanım oranı modele bağımsız değişken olarak eklenecektir.

1.1.1.İnternet üzerinden yapılabilen işler;

- İnternet üzerinden mal ve/veya hizmet satmak,
- Kişinin web sayfasında ücretli reklam alması,
- Bedava bilgi hizmeti ile birlikte sabit ücretli hizmet de sunmak vb.

1.2.E-Ticaret Ödeme Sistemleri

E-Ticarete alım-satım işlemi ve ödeme bilgisi akışı ilgili taraflar arasında sanal bir ortamda gerçekleşir. Ancak ödeme süreci gerçek alışveriş işlemleri ile aynı yolu izler. Gerçek ortamda müşteri kredi kartını satıcı da POS cihazını kullanır. Sanal ortamda müşteri kart numarasını, sanal satış sitesi de kartı kabul edebilmek için sanal POS yazılımını kullanır.

E-Ticarete bankalara gereksinim duyulur. Çünkü; güvenilir bir üçüncü tarafa ihtiyaç vardır. Yasal finansal işlemler için VISA ve Master Card ağlarını kullanan bir finansal kuruma ihtiyaç vardır.

1.2.1.Ödemede Güvenlik

-SSL Sistemi (Secure Sockets Layers): SSL internet ortamında en çok kullanılan güvenlik şifreleme yazılımıdır ve bütün yaygın web tarayıcıları ve sunucuları tarafından kabul edilmiş bir protokoldür.

-SET Sistemi (Secure Electronic Transaction): Banka kartları ve ödemelerle ilgili bilgilerin güvenliğini sağlamak amacıyla VISA, Master Card, Netscape, GTE, IBM, SASC, Terisa Systems ve Verisign’in katılımı ile oluşan bir konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmiştir.

SET sisteminin dört bileşeni vardır;

-Sanal Cüzdan: Müşterinin bilgisayarına kurulur. Bir güvenlik yazılımıdır. Müşterinin kimliğinin belirlenmesini sağlar.

-Sanal POS: Sanal ödeme yazılımıdır. Güvenli kart kabulünü ve satıcının kimliğinin belirlenmesini sağlar.

-Ödeme Geçidi: Bankanın finansal hizmetlerine erişim sağlar. İşlemler için güvenlik ve kimlik belirleme işi yapar.

-Sertifika Sağlayıcısı: Tarafların kullanmış olduğu tüm güvenlik anahtarlarının doğruluğunun ve sahibince kullanıldığının garantisini verir.

1.2.2.Mobil Ödeme Sistemi

Alicılar cep telefonu ile ödeme, satıcı da tahsilat yapar. Tutar fatura hatta faturaya, ön ödemeli hatta ise ön ödemeli hesaplardan düşülür. Banka müşterisi olmayan ya da kredi kartı sahibi olmayan kişiler veya internet ortamında kredi kartını güvenlik korkusu sebebiyle paylaşmak istemeyen kitle için önemli bir online ödeme aracıdır.

E-Ticaret ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar aşağıdaki gibidir;

2.LİTERATÜR

Ülkemizde E-Ticaret hacmini etkileyen faktörlere ilişkin ekonometrik bir çalışma yapan Kayahan ve Hepaktan bağımsız değişken olarak 2005- 2015 yıllık verileri ile GSYİH, enflasyon oranı, penetrasyon oranı, kredi ve banka kullanıcı sayısı ve tüketici güven endeksi kullanılmıştır. Yöntem olarak ilk önce değişkenlere birim kök testi uygulayıp, daha sonra VAR analizi kullanmış ve varyans ayrıştırması, etki-tepki analizleri yapmıştır. Ayrıca eşbütünleşme testi de yapmıştır. Analizlerinin sonucunda kredi ve banka kullanıcı sayısı, GSYİH, tüketici güven endeksi ve internet bağlantı sayısı gibi faktörlerde meydana gelen bir artışın E-Ticareti olumlu etkilediği ortaya konulmuştur. (Kayahan ve Hepaktan, 2016)

E-Ticareti etkileyen faktörleri panel veri analizi aracılığıyla saptamış ve bir tez çalışması ortaya koyan Baydar, 2003-2008 yılı verileri ve 15 ülkenin; istihdam, enflasyon, eğitim, telekomünikasyon yatırımları, kişi başına GSYİH, internet kullanıcıları, geniş bant internet olan hanelerin verilerini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda; literatürde de olduğu gibi internet en anlamlı değişken çıkmıştır. Enflasyon ve kişi başına GSYİH da E-Ticareti etkileyen

faktörlerdendir. Bu yüzden de çalışmamızda enflasyon değişkeni bağımsız değişken olarak kullanılacaktır. (Baydar, 2010)

Kişisel E-Ticaret uygulamalarının kategorik veri analizi yöntemleri ile değerlendirilmesi adlı çalışmada Mann Whitney U testi ve Cochran-Mantel-Haenszel testi kullanan Arıcıgil ve Kuzu bulgularında E-Ticarete olan ilginin artması eğitim seviyesiyle ilişkilidir. Kişilerin eğitim seviyesi arttıkça bilişim teknolojileri kullanım oranı yükselir. Halkın internet konusunda bilinçlenmesi, E-Ticaretin büyüme hızını ve işlem hacmini artıracaktır, demiştir. (Arıcıgil ve Kuzu, 2013)

Türen, Gökmen ve Tokmak (2011), çalışmalarında E-Ticaret işlem hacmini, etkilediğini değerlendirdikleri İnternet kullanıcı sayısı, kişi başı GSYH, enflasyon, E-Ticareti destekleyen yasal mevzuat değişikliği, ekonomik kriz gibi faktörler ile çalışan TÜren, Gökmen ve Tokmak söz konusu faktörlerin bağımsız değişken olarak tanımlandığı çoklu doğrusal regresyon modeli oluşturulmuş, E-Ticaret işlem hacmi üstündeki etkileri açıklamaya çalışılmışlar, elde edilen bulguları yorumlamışlardır. (Türen, Gökmen ve Tokmak, 2011)

Başka bir çalışmada ise; satıcıların, güven sistemini müşteri memnuniyetine ve sağladığı faydaya göre oluşturmaları gerektiğini savunmuştur. Çünkü, B2C E-Ticaret satışları müşterinin duyduğu güvene göre artış göstermektedir. Delone ve Maclean modeli ile çalışılan araştırmada E-Ticaret ile ulaşılabilen ürün sayısının fazlalığı dikkate alınırsa genel başarısı yeterli değildir. Araştırmada yapılan analize göre E-Ticaretin başarısını; müşteri memnuniyeti, güven ve verilen hizmetin kalitesi belirlemektedir. (Brown ve Jayakody, 2008)

Bir araştırmaya göre, elektronik ticaret; gelişmekte olan ülkelerde makro ve mikro ekonomik birimler açısından kaynakların daha etkin kullanımını sağlayan fırsatlar yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde E-Ticarete ilişkin altyapı yatırımlarına önem verilmesi, yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi; gelişmiş ülkelere E-Ticaretin fırsatları bakımından avantaj sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bu fırsatları değerlendirebilmesi için bu alanda yatırımları teşvik etmesi, yasal ve kurumsal engelleri düzenlemesi gerekmektedir. (Yumuşak, 2001)

3.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ve VERİ SETİ

Çalışmada veri olarak kullanılan E-Ticaret işlem hacmi (LOGTİC-logaritmik düzeyde bir değişken) ve tüketici güven endeksi (TGE) değişkenleri sırasıyla Eurostat ve TÜİK'ten alınmıştır. Veri setlerinin kapsadığı dönemler aylık olup tarih aralığı ise 2014M01-

2019M03'tür. E-Ticaret işlem hacmi değişkeni için yüzde ifade etmesi için logaritması alınmış veriler ile çalışılmıştır. E-Ticaret işlem hacmi ve tüketici güven endeksi arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığının test edilmesi için eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Eşbütünleşme analizi yöntemlerinden ARDL yaklaşımı ile çalışılmıştır.

Eşbütünleşme analizi ele alınan ekonomik değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını sınındığı istatistiksel bir analizdir. Eşbütünleşme iki veya daha fazla değişkenin uzun dönemli beraber hareketlerinin ilişkisini açığa çıkarır. Eğer değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığından söz edilemiyorsa tahmin edilen regresyon sahte regresyon olmak durumundadır.

Sahte regresyon sorunu, tahmin edilen modellerin iyi sonuçlar verdiği yanılgısını ortaya çıkartabilir. Yani modelin açıklayıcı gücünü temsil eden R-kare oldukça yüksek, katsayılar istatistiki açıdan anlamlı çıkabilirler. Ancak bunun nedeni bu değişkenlerin birbirleriyle gerçekten ilişkili olmaları değil, durağan-dışı olan bu değişkenlerin tesadüfi olarak aynı yönde hareket etmeleri olabilir.

Sahte regresyona engel olabilmek için iki yol izlenebilir. İlki bilinen fark alma işlemidir. Durağan olmayan değişkenleri durağanlaştırmak için fark alınır. Ama durağanlaştırmak için farkı alınan bu değişkenler uzun dönem ilişkisini ortadan kaldırır. Bu yüzden uzun dönem ilişkisi için eşbütünleşme analizine başvurmak yerinde bir adım olacaktır.

Eşbütünleşme analizinin birçok yöntemi vardır. Bunlardan bir tanesi olan Engel-Granger yaklaşımı ilk olarak 1981 yılında Granger tarafından öne sürülmüş ve daha sonra Engle-Granger 1987 yılında bir araştırmasında kullanıp, daha da geliştirmişlerdir. Engel-Granger yöntemi ile yapılan eşbütünleşme analizi spesifikasyon hataları doğurabilir. Bunun nedeni temel modele gecikmelerin eklenmemesidir.

Bunun yerine gecikmeli değerleri de eklenen temel model yazılırsa, otoregresif dağıtılmış gecikme modeli elde edilir.

$$Y_t = \alpha + \sum \alpha_j * Y_{t-j} + \sum \beta_i * X_{t-j} + u_t$$

Burada ilk işimiz k'nın (gecikmelerin) ne olacağı hususudur. Gecikmeler LM, AIC, SIC gibi bilgi kriterleri sayesinde belirlenecektir.

ARDL analizinin yapılabilmesi için değişkenlerin birinci mertebeden I(1) tümleşik olmaları gerekir. Bunun için değişkenlere ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi

yaptırılacaktır. Bunun da öncesinde ardışık süreç yaklaşımı ile değişkenlere ait uygun modelin hangisinin olduğu saptanmıştır.

Ardışık süreç yaklaşımı kullanılarak hem E-Ticaret hem de tüketici güven endeksi serileri için kesmesiz trendsiz modelin uygun olduğu sonucuna ulaşılır.

Tablo 1

ADF(p)	DÜZEY		BİRİNCİ FARK	
	LOGTİC	TGE	LOGTİC	TGE
	2,847(1)	- 0,848(9)	- 13,968*(0)	- 7,338*(0)

Not: * %1 düzeyinde anlamlı

** %2 düzeyinde anlamlı

*** %3 düzeyinde anlamlı

LOGTİC ve TGE değişkenleri için eşbütünleşme analizi, ARDL yaklaşımı kullanılarak yapılacaktır. Bunun için değişkenlerin her ikisinin de birinci mertebeden entegre (aynı mertebeden tümleşik) olmaları gerekmektedir. Yukarıdaki Tablo 1 incelendiğinde;

LOGTİC serisinin düzeyde durağan olmayıp, birim kök içerdiği saptanmış olup, birinci farkı alındığında serinin durağan hale geldiği görülmektedir. Yani LOGTİC serisi I(1) birinci dereceden entegre bir seridir.

Aynı şekilde TGE serisi için de düzeyde yapılan birim kök testi neticesinde birim kökün varlığına rastlanılmış olup, birinci farkı alındığında serinin durağanlaştığı yani TGE serisinin de birinci dereceden entegre bir seri I(1) olduğu kanısına varılmıştır.

Bu noktadan sonra artık eşbütünleşme analizine adım atılabilir. Öncelikle spesifikasyon hatası ile karşılaşmamak adına temel modele eklenecek gecikmelerin belirlenmesi gerektiğinden, gecikmeler belirlenmiştir. Tablo 2’de sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2

<i>Kriter</i>	<u>Gecikme Sayısı</u>		
	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>2</u>

<i>AIC</i>	5,35	5,38	5,34
<i>SIC</i>	5,45	5,51	5,51
<i>LM</i>	4,23	3,21	3,12
<i>Prob.</i>	0,1206	0,0942	0,0925

Gecikmelerin sayısını belirlemek için paket programa otomatik yaptırmak yerine elle deneyerek hata terimindeki serisel korelasyonun ortadan kalkana kadar gecikme eklenmesi ile bulunmuştur. Yukarıdaki tablolardan ilki TGE değişkeni için (LM Prob. =0,1206) yani $p=0$ gecikme için hata terimi serisel olarak korelasyonlu olmadığından TGE değişkeni için gecikme sayısı $p=0$ uygun görülmüştür.

Tablo 3

<i>Kriter</i>	<u>Gecikme Sayısı</u>		
	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>2</u>
<i>AIC</i>	-3,75	-4,03	-4,01
<i>SIC</i>	-3,64	-3,89	-3,84
<i>LM</i>	17,50	7,65	2,93
<i>Prob.</i>	0,0002	0,0218	0,2309

Tablo 3'te ise; LOGTİC değişkeni için uygun gecikme aynı yöntem ile belirlenmiştir ve ($p=3$) gecikme için hata terimindeki serisel korelasyon ortadan kalktığı için (LM Prob.= 0,2308) LOGTİC uygun gecikmesi ise $p=3$ seçilmiştir.

Değişkenlerin uygun gecikmeleri ile birlikte model tahmin edilmiştir ve sonuçları Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4

<i>Bağımlı Değişken:</i>	<i>Parametre</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>T-istatistiği</i>	<i>Prob.</i>
<i>LOGTİC</i>				
<i>TGE_t</i>	0,000499	0,000719	-0,694	0,4902
<i>LOGTİC_{t-1}</i>	0,266	0,13	2,102	0,0400
<i>LOGTİC_{t-2}</i>	0,481	0,11	4,160	0,0001

LOGTİCt-3	0,259	0,12	2,169	0,0344
------------------	-------	------	-------	--------

R-squared: 0,953

SSR: 0,056

Adj. R-squared: 0,951

LR: 124,2300

Durbin Watson (DW): 2,153

LM (2) F-stat: 3,76 – Prob: 0,1523

AIC: -4,00

F-stat: 1,80- Prob: 0,1739

SIC: -3,86

-Bu tablodan hareketle uzun dönem katsayıları hesaplanmıştır.

$$Y^* = \alpha^* + \beta^*TGE$$

$$B^* = \Sigma \beta_i / 1 - \Sigma \alpha_i = -0,000499 / 1 - (0,266 + 0,481 + 0,259) = 0,0832$$

-Yani buradan uzun dönem ilişkisini belirten eştümleştirme modelimiz;

$$LOGTİCt = 0,0832(TGEt)$$

-Kalıntılar ise;

$$\hat{U}t = LOGTİCt - 0,0832(TGEt)$$

-Kalıntı serisinde durağanlık analizi için birim kök uygulanmıştır. Aşağıda sonuçları verilmektedir.

$$\Delta \hat{u}t = 0,022(\hat{u}t) + 0,137(\hat{u}t-1) - 0,321(\hat{u}t-2) - 0,105(\hat{u}t-3) - 0,285(\hat{u}t-4) + 0,067(\hat{u}t-5) - 0,207(\hat{u}t-6) + 0,052(\hat{u}t-7) - 0,369(\hat{u}t-8) + 0,338(\hat{u}t-9)$$

Tablo 5

ADF(p)	Kalıntılar (\hat{u})	m=2 için kritik değerler	
	0,9386 (9)	%1	-3,95
	%5	-3,37	
	%10	-3,07	

Not: Kalıntı serisine uygulanan birim kök testi kesmesiz trendsiz modele göre yapılmıştır.

H0: $\delta = 0$ t $\delta > c(p)$ ise $\hat{u}t$ durağan-dışıdır, eşbütünleşme yoktur.

H1: $\delta < 0$ t $\delta \leq c(p)$ ise $\hat{u}t$ durağandır, eşbütünleşme vardır.

Hesaplanmış olan 0,9386 t δ değeri, tüm anlamlılık düzeylerindeki kritik değerlerden daha büyüktür. Yani eşbütünleşme olmadığını belirten boş hipotez ret edilememektedir. Bu durum \hat{u} 'nin durağan olmadığını, LOGTİC ve TGE değişkenlerinin eşbütünleşik olmadığını anlatır.

4.DURBİN WATSON YAKLAŞIMI

Eşbütünleşme analizi için kullanılacak yöntemlerden bir diğeri olan Durbin-Watson yaklaşımıdır. Bu yaklaşım 1983 yılında Sargan ve Bhargava tarafından ortaya atılmıştır.

Durbin-Watson sınaması için kullanılacak olan hipotezler aşağıdaki gibidir;

H0: $d=0$ (Kalıntılar durağan-dışı, eşbütünleşme yok)

H1: $d>0$ (Kalıntılar durağan, eşbütünleşme var)

-Kesmeyi ve trendi modele ekleyerek model tahmin edildiğinde aşağıdaki sonuçları vermiştir;

$$\text{LOGTİC}_t = 7,27 + 0,0075t - 0,0020\text{TGE}_t \quad \text{DW:1,486}$$

$$t\text{-ist.} \quad (101,49) \quad (27,23) \quad (-2,054)$$

Tahmin sonuçlarının verdiği DW:1,486 çıkmıştır. Kullanılacak kritik değerler sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde 0,511, 0,386 ve 0,322 değerlerinden büyük olduğundan boş hipotez retedilmektedir. Yani LOGTİC ve TGE arasında uzun dönem ilişkisi vardır. Ancak bu sonucun doğruluğunda kesme ve trendin varlığı sebep gösterilebilir. Çünkü en başta yapılan ardışık süreç yaklaşımında hem LOGTİC hem de TGE değişkenleri için uygun model kesmesiz trendsiz bulunmuştu, kesme ve/veya trend teriminin olmadığı boş hipotez retedilememiştir.

-Bu yüzden bu düşünceden hareketle trend dışlanarak kesmeli trendsiz model ve her ikisi de dışlanarak kesmesiz ve trendsiz model ile DW yaklaşımı yeniden incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar bulunmuştur;

$$\text{LOGTİC}_t = 8,26 - 0,013\text{TGE} + ut \quad \text{DW: 0,26}$$

$$t\text{-ist.} \quad (36,99) \quad (-4,042)$$

-Kesmeli trendsiz model için $\text{DW}=0,26 < 0,511$

0,386

0,322

olduğundan LOGTİC ve TGE arasında eşbütünleşme yoktur.

$$\text{LOGTİC}_t = 0,107\text{TGE}_t + ut \quad \text{DW}=0,31$$

t-ist. (92,40)

-Kesme ve trend içermeyen model için $\text{DW}=0,31 < 0,511$

0,386

0,322

olduğundan LOGTİC ve TGE arasında eşbütünleşme yoktur.

5.SONUÇ

2014M01-2019M03 aylık verilerini kapsayan çalışmamızda E-Ticaret işlem hacmi ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişki eşbütünleşme analizi yardımıyla incelenmiştir. İki veya daha fazla değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını sınavan bu analize göre öncelikle değişkenlerin her birinin birinci mertebeden entegre olma şartı yerine getirilmiş, değişkenlere uygulanan birim kök testi sonuçları her iki değişkenin de birinci farkında durağan hale geldiği görülmüştür ve böylelikle eşbütünleşme analizine başlanmıştır.

Eşbütünleşme analizi yöntemlerinden olan ARDL yaklaşımı ve Durbin Watson yaklaşımı kullanılmıştır. ARDL yaklaşımı temel modele gecikmelerin eklenmesi ile spesifikasyon hatalarını elimine ettiğinden, Durbin Watson yaklaşımı ise; pratik ve yaklaşık bir sonuca ulaşmamızı sağladığından dolayı çalışmada tercih edilen yöntemlerden olmuşlardır.

Her iki eşbütünleşme analizi yönteminin sonucunda da aynı sonuca ulaşılmıştır. E-Ticaret işlem hacmi ve tüketici güven endeksi arasında uzun dönem ilişki yoktur, eşbütünleşik değildirler. Bu durumda aralarında uzun dönem ilişki olmadığından bu değişkenlerle tahmin edilecek regresyon modeli sahte olacak ve tesadüfi olarak iyi sonuçlar verecektir.

KAYNAKÇA

Kayahan, L. (2016), "Türkiye'de Elektronik Ticaret Hacmini Etkileyen Faktörlere İlişkin Var Analizi", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Baydar, V. (2010), "E-Ticaret Kavramı ve E-Ticareti Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi", *Süleyman DEMİREL Üniversitesi Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler*.

Çilan, Ç. A., & Kuzu S., (2013), “Kişisel E-Ticaret Uygulamalarının Kategorik Veri Analizi Yöntemleri ile Değerlendirilmesi”, *Alphanumeric Journal*, 1(1), 27-32.

Türen, U., Gökmen, Y., & Tokmak, İ. (2011), “Türkiye'de E-Ticaret İşlem Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Bir Model Önerisi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(1), 49-71.

Brown, I., & Jayakody, R. (2008), “B2C E-commerce Success: A test and validation of a revised conceptual model”, *The Electronic Journal Information Systems Evaluation*, 11(3), 167-184.

Yumuşak, İ. G. (2001), “Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çevrimiçi* <http://128.118>, 178.